

૪૬૪૦

શ્રી

વૈરાટ પાંચાળી

ઉર્ફ

દ્રૌપદી દુઃસ્વ દર્શક નાટક.

રચનાર

પોરબંદરના રહીશ

અમૃતલાલ વિ. પ્રજ્ઞદાસ, વસાવડા નાગર.
તથા

કાળીદાસ આણુદ, બાળા.

છપાવી મસિદ્દ કરનાર

ક. કાનજી માધવજીની અમૃતાબ્દા કંપની.

[આપૃતી ૧ લી. પ્રત ૧૦૦૦]

અમદાવાદ.

રીઝીરોડ ઉપર સત્યપ્રકાશ પ્રેસમાં

બુલાબીદાસ નારણદાસે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૬.

સને ૧૮૯૦.

કિંમત રૂ ૦-૬-૦

સર્વે લક્ષ કર્તાએ સ્વામીન રાખ્યા છે.

૪૬૪૦

શ્રી
વૈરાટ પાંચાળી
૩ર્કે
દ્રૌપદી દુઃખ દર્શક નાટક.

રચનાર

પોરબદરના રહીશ

અમૃતલાલ વિ. પ્રજ્ઞદાસે, વસાવડા નાગર.
તથા

કાળીદાસ આણુદ, બાળા.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

૬. કાનજી માધવજીની અમૃતાબાદ કંપની.
[આવૃત્તી ૧ લી. પ્રત ૧૦૦૦]

અમદાવાદ

રીચીરોડ ઉપર સત્યપ્રકાશ પ્રેસમાં
બુલાબીદાસ નારણદાસે છાપ્યું.
સંવત ૧૯૪૬. સને ૧૮૯૦.

કિંમત રૂ ૦-૬-૦

સર્વે હક કર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

આ નાટક સને ૧૮૬૭ના ૨૫ મા આકટ પ્રમાણે
રજીસ્ટર કરાવ્યું છે, તેથી કોઈએ છપાવવું નહીં. તેમજ
. તે નાટક યાને તેનો કોઈ ભાગ બજવવો નહીં.

અર્પણ પત્રિકા.

હરીગીત છંદ.

જે કરે કામો ખંતયિ, નિજ નામ રહવા કારણે;
ઉદારતાનાં અતિ ધણાં, સંકટ સકળ વિદારણે.
જેના પ્રતાપોથી વળિ સદ્, જ્ઞાન ગ્રંથેથી ગ્રહો;
તે ભાવસિંહ ભૂપાળ અવિચળ, આપ આ રાજે રહો. ૧

ધણું ધર્મ અર્થે ધન આપે, આપે છે વિદ્યાનને;
આશ્રય એના પામતા જોયા, ધણા ગુણવાનને.
શીવાય ગુર્યાને ગરિય સદુ, દુઃખ જેનાથી દહો;
તે ભાવસિંહ ભૂપાળ અવિચળ, આપ આ રાજે રહો. ૨

શિક્ષણ સારું શીખવા, શાળાને સારી રહાય છે;
વિદ્યા વધારો પામવા ઉર, જે અતીશે રહાય છે;
વળી જે સિરછત્ર થકી અત્ર, સૂખની આશા ચહો;
તે ભાવસિંહ ભૂપાળ અવિચળ, આપ આ રાજે રહો. ૩

કરિયે આ પૂસ્તક પ્રેમથી અર્પણ, અમો સિરતાજને;

જેના પ્રતાપે પ્રસિદ્ધ થાતાં, લાભ સૌ સમાજને;
કહિ કાળીદાસે અમર વાણી, જય જય જેની કહો;
તે ભાવસિંહ બૂપાળ અવિચળ, આપ આ રાજે રહો. ૪

વિ. શેવક.

અમૃતજાણ વિ. ઘનદાસ, વસાવડા નાગર.

તથા.

કાળીદાસ આણંદ, બાળા.

કર્તા.

પ્રસ્તાવના.

હાલમાં કલમ આગ્નેતી કલમથી, તરેહ તરેહના વિવિધ વિષય ઉપર પૂસ્તકો રચાયેલે; તેમાં નાટકનાં પૂસ્તકો ઘણે આગે છપાઈ આહરે પડેલે. તેનું કારણ માણસો, કેટલાંક દ્રશ્ય નાટકો ભજવી બતાવનાં હોવાથી જોઈ શકેલે. વળી સંગીત કળા, એ મનુષ્યના મનનું, આકર્ષણ કરનાર છે; તેથી શહેર શહેર, કસબે કસબે, ને હવે તો ગામ ગામ, નાટકનાં નાનાં મોટાં પૂસ્તકોનો પ્રચાર વધી પડ્યો છે. પણ તેમાં અગાઉના વખતની ઐતિહાસિક જાતની જોઈ લેવા લાયક અસરકારક બીના થોડાંજ પૂસ્તકોમાં પ્રગટ થતી જણાય છે જેથી મહા ભારતના મહાત્મ્યની પાંડવોની કથામાંથી વૈરાટ પર્વની કથા નાટકના રૂપમાં બતાવવી અનુકૂળ લાગ્યાથી નાટકની શૈલીમાં બનાવી વાંચનારી યુજરાતી આલમ આગળ મુકવામાં આવેલ છે તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરતાં પુસ્તકમાં જણાઈ આવતી ખામીને માટે અમારો પેહેલો પ્રયત્ન છે એમ જણી માફી અપ્પશો.

અમારા મીત્ર રાજકોટના રહીશ બાટીયા શ્રી. ગેસાભાઈ રાઘવજીએ આ પુસ્તકનાં પ્રુફશીટ તપાસવા તથા છાપખાના સંબંધી જોઈતી માહિતી દેવા જે મદદ કરી છે તેને માટે તેઓ સાહેબને આ પ્રસંગે આભાર માનીએ છીએ.

છેવટ આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થવાને માટે જે સાહેબોએ

પોતાનાં નામ ભરાવ્યાં છે તેઓને। અંતઃકરણપુર્વક આભાર
માનવામાં આવે છે. તા. ૬ સપ્ટેમ્બર સન ૧૯૯૦ ઇસ્વી.
મું. પોરબંદર.

વિનંતી.

અમૃતલાલ વિ. પ્રજ્ઞાસ. વસાવડા નાગર

તથા.

કાળીદાસ આણંદ, બાબા,

કર્તા.

દ્રૌપદી દુઃખ દર્શક નાટક.

ત્રી અંકો.

પાત્રો.

ધર્મરાજ.....	}	પાંડુ રાજના પુત્રો.
અર્જુન		
ભીમ		
નિકુળ		
સહદેવ		
દ્રૌપદી.....		પાંચપાંડવની સ્ત્રી.
દ્યૌમ્ય.....		પાંડવનો ગુરુ.
વૈરાટરાજ		વૈરાટ દેશનો રાજા.
પ્રધાનજી.....		તેનો પ્રધાન.
કૌત્યક		સેનાધિપતી. રાજનો સાજો.
વિદુષક.....		એક મશ્કરો.
સુદ્રક્ષના.....		વૈરાટ રાજની રાણી.
ચાતુરી		તેની દાસી.
કુંકરૂષી.....	}	છુપી રીતે રહેલા પાંડવો.
અરુન્ધતા		
બલ્લવ		
અશ્વપાળ		
તંત્રીપાળ.....		

ચત્ર.....વૈરાટ રાજાનો ખાસદાર.
 જમૂત .....કુર્યોધનનો મદ્ય.
 હિતરકુંવર ..... (વૈરાટ રાજાના
 હારાકુંવરી.....) કુંવર, કુંવરી.
 બાબદાર, હાજુરી, પેહેલવાનો.... રાજાના નોકરો.
 સીલી.....કીચક રાયનો નોકર.
 શ્રીકૃષ્ણ .....બગવાન.

શ્રી. દ્રૌપદી દુઃસ્વ દર્શક નાટક.

ઇશ્વર સ્તુતી.

[આશાગોડી.]

સર્વપાત્રો—

સ્તવન કરીયે શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, સ્તવન તારું કરીયે શ્રીકૃષ્ણ
મુરારી. ટેક.

બ્રહ્મ જનોની, બીડ મટાડે, બીડબંજન બચહારી. સ્તવન.
પાંચે પાંડવ, પ્રતાપિ પકાયા, તે પણ કૃપયાજ તારી. સ્તવન.
બરેલ સભામાં, સતીપત રાખી, ખુબી તુજ ભક્તિની ભારી. સ્ત.
લાખા ગ્રંથેથી, બળતાં બચાવ્યાં, સહયાથી અહલ્લયા ઉગારી. સ્ત.
દાસકાળીના, અમૃત કૃત્યે, રેહ તું સદા રહાયકારી. સ્ત.

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો

સ્થળ—જંગલ.

ધર્મ, અર્જુન, બીમ, નિકૂળ, સહદેવ, દ્રૌપદી, ધૌમ્ય, તથા સેવકો.

ધમરાંજા—હે અર્જુન, બીમ, સહદેવ, નિકૂળ, આપણા વન-
વાસનાં બાર વર્ષ પૂર્ણ થયાં છે; અને તેરમું વર્ષ ગ્રામ રહે-
વાનું છે તે હવે શરૂ થાય છે માટે સાથેની સૈન્યા તથા વાહનો
વિગેરે, અને પૂજ્ય ગુરૂ ધીમ્ય રૂપીને વિદાય કરી આપણને
કાંઈ ઓળખી શકે નહીં તે માટે હથીયારોને એક જગાએ
ઝૂકી આપણે કાંઈ દૂર દેશમાં વસવા આગે પાંચે બાંધ્યો
સર્વે સાથથી જૂદા પડીએ.

અર્જુન— [ગદ્ય એક બાએક જો હવા પલટ તેહતો દિલકો મરે
કરાર હૈ—એ રાહ.]

વનવાસનાં કદી વીશ વર્ષો, હોયે તોયે ના દીલ ડરું;
પણુછોડી આ હથીયાર મારાં, દીન શે હું ગમન કરું; વન.
અર્જુન જૂદો ન થાયરે, હથીયારથી જે હરધડી;
તેણે છોડવાં હથીયાર એ વીપતી પડી આવી પડી. વન.
સહદેવ નિકૂળ બીમશું જૂઝો, સહુ ચાલો બાંધ બિળા થઈ;
હથીયારથી હણથું જઈ, ફૂળ કૌરવોનું જંગ લઈ; વન.

ભીમ— [પુરવ પશ્ચિમ, ઉત્તર દક્ષીણ—એ રાહ.]

આગ્રા હોય યુધીષ્ઠર કેરી, ગદા ઝહીને માંડે મારે;
દુર્યોધન દુશાસન આદી, સત જાતાનો કરું સંહાર.
અક્ષાંડ તોડું, પહાડ ન છોડું, પૃથ્વી કરી પહોંચું પાતાળ;
ઝપાટમાં શત્રુ ઝંપલાવી, લપાટ લગાવી લાવું કાળ.
પણુ મમ જાતા, નહિં સૂખ શાતા, શુણિને વચન યુધીષ્ઠર રાય.
હથીયારતજવાં, એ હીણપતથી, તન મન માંડે છીનવી જાય.

સહદેવ— [અરે આ અજળ જેવી દીસે છે વાત—એ રાહ.]

અરેરે ! ગજળ શો, ગજળ શો, ગજળ;
પાંડવનાં હથીયારો, પડે એ અજળ.
વેડયું વન દૂખ, લખેલું જે ભાગ્ય;
પડ્યા માથે પાડુ, ન આવીરે લાગ.
દ્વાદશ સાથ દ્વાદશ, બીજાં જે જાય;
તોપણ ઘેઝો તેનો, ન અન્ટરે થાય.
પરંતુ આ હથીયારો, હૈયાના હાર;
તેને તજતાં જીવ, સૂરશે અપાર.

નિકુઠ— [જલ કંઠે ભરે સરયુગેરો સનમૂખ સીતારામ ખડે
એ રાહ.]

હથીયારો, આ હસ્ત થકી કેમ છુટેરે,
જીવ જડાયો જેના વિષે; હથીયારો
પ્રાણ આધારા, ખોડ ઉગારા,
તે, તજતાં દુઃખ દુઃખ દીસે; હથીયારો
ક્ષત્રી બચ્ચાનાં, શત્રો જે જાયે,
દેદ્ય, મીઝાલી, હોધ હીસે; હથીયારો

ધર્મરાજા— [વિમળા ન કરો, વિચાર એહી.—એ રાહ.]

શાય શું કરો, બ્રાહ્મણો મારા,
નીમ્યું નીરંજનન થાયરે. શાય શું કરો.
છેલું વરણ આ, છૂપું રેહવાનું,
તે તો ગર્ભવાસ સમ જાયરે. શાય શું કરો.

દત્ત કુર્યોધન, દેખી નો જાયે;
 વર્ષો વનવાસનાં પમાયરે.   શોચ શું કરો.
 તેમજ શસ્ત્રો, હોય નો હસ્તે,
 પારિખ કાષ્ઠક કરી જાયરે.   શોચ શું કરો.
 માટે વચન મમ, માનો માયાળુ,
 રાખો છુપા વેશે, છુપી કાયરે.   શોચ શું કરો.

સર્વે માણ્યો— (ધર્મને) જ્યેષ્ઠ ભાતા, આપનું કહેવું યથાર્થ
 જણાય છે માટે અમે આપની આજ્ઞા મુજબ વર્તવા
 તૈયાર છીએ.

ધર્મરાજા—અર્જુન! એ પ્રમાણે છે ત્યારે આપણે કયા પ્રદેશમાં
 ગુપ્ત રહી વર્ષ ગુજરીશું? તે તમારા અભીપ્રાય મુજબ કહો.

અર્જુન—કુર, પાંચાળ, ચેદી, મત્સ્ય, સુરઝેન, પટ્તચર, દ-
 શાણુ, નવરાટ્ટ, સુરાટ્ટ વિગેરે ઘણાં મોટા દેશો છે તે-
 માંનાં એક દેશમાં આપની આજ્ઞા મુજબ રહીએ.

ધર્મરાજા—પ્રિય બંધુઓ, આપણે ગુપ્ત રહેવા લાયક તે
 વૈરાટ દેશ છે. કારણ, ત્યાંના રાજા પાંડવો પ્રતી ભાવ
 રાખનારો, અને દયા, દાન તથા ધર્મમાં સુસ્ત છે.
 જેથી આપણને, ગુપ્ત વનવાસ ભોગવવા, પાંડવો તજીને,
 જતા રહ્યા છે અને અમે તેના માણસો છીએ એવું,
 વૈરાટરાયને કહી તેમના પાસે રહેવાનું અનુકૂળ આવશે.
 પરંતુ દરેકને વૈરાટરાજા આજ્ઞાનહાતે માટે સર્વ તેમને
 ક્યાંકેવી રીતે રહેશે તે સમજી રાખવું જોઈએ હું પાસાની

રમતથી રાજાને ખુશી કરીશ. અને કુંકરૂંથી એવું નામ
ધારણુ કરી રાજાની હજૂરમાં રહીશ પણ તમા શું કામ
બળવશો ? તે વિચારીને કહ્યો.

અર્જુન—મને પૂર્વે ઇંદ્રની આપ્સરાથી વ્યંજન થવાનો આપ
મજેલો છે; જેથી હું બ્રહ્મના એવું નામ ધારણુ કરી
વ્યંજન સ્ત્રીને વેષે રહી મારી ગાયન કળાથી રાજાને
રાજી રાખીશ.

સહદેવ—સર્વે બાધઓ જાણો છો તેમ હું ગામો તથા બળદોની
પરિક્ષા સારી કરી જાણું છું વળી તેમને, કેવી રીતે તાજાં
કરવાં તથા બીમારીમાં દવા કરી દુરસ્ત કરવાં તે જાણું છું;
માટે હું રાજાની ગાયોનું ગોવાળું કરી તંતીપાળ નામ રાખી
વનવાસનું યુક્ત વર્ષ પુરું કરીશ.

નિઃકૂળ—ત્યારે તો હું અશ્વની પરિક્ષામાં પ્રવિણ છું તેથી હું
રાજાના અશ્વપાળ તરીકે નોકરી બજાવીશ.

મીમ—સહુ બાધઓએ પોતપોતાને અનુકૂળ પડે એવા વિચાર
જણાવી દીધા પણ આ બીમને તો સવા મુડાનો ખી-
મડો, અને કાચર કચર કળશી દાણો તો નિત્ય આરા-
કમાં લેધયે; તેને રાખીને રાજાઓ પણ રાડ પાડ,
ત્યારે મારે શું ઉપાય કરવો ? મને તો કુંદા સુજનું નથી.
(વિચાર કરીને) અરે ! હા. મારી પણ વૈરાટ રાજાની
પાસે જોગવાઈ થઈ રહે એવી એક યુક્તિ છે. હું પોતે
પાકશાસ્ત્રમાં પ્રવિણ છું એટલે રાજાને, ચટકદાર

ચટણી, સવાદીલાં શાક, અને બબકાદાર ભાજનથી
રંજન કરી રાજાનો બહલવ નામનો રસોધયો કેહેવાઇશ.

ધર્મરાજા— (એકાએક દ્રૌપદી તરફ જોઇને.)

અરે ! પણ આ સતીનાં દુઃખનો તો પાર રહ્યો નહીં

[દીધી બક્ષીશ નરને નારી ચમત્કારીરે—એ રાહ.]

સતી દ્રૌપદીજીનું, દુખ દેખાય ભારીરે,

દુખ દેખાય ભારીરે, અબળા સહે બિચારીરે. સતી.

પડતી પીડાએ, પુરૂષો સહન કરે,

સ્ત્રી શીષ સાટે ઉઠાવે બલીહારીરે. સતી.

જીદાં જીદાં સહ, વૈરાટ વસશે,

સતી છોડી પતી રજીશો વખાની મારીરે. સતી.

દ્રૌપદી—(સર્વપ્રત્યે) ગીતી.

ધર્મ કર્મ વૃત નિત્યે, ધારી ભક્તિભાવે ભલિ પ્રભૂની કરું;

ભજું શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, આચરણ ઉત્તરું ન એકે આદર્શ.

સત જાણે ન નિષ્ણે, સતવાદી કુળવંતનુંજ છે કાળે,

સ્વામીજી સતને માટે, રહું દાસી દુખ દેહ આ ભલે ભાળે.

પ્રાણનાથ, હું સૈરંદ્રી એવું નામ ધારણ કરી વૈરાટ રાજાની

રાણીની દાસી થઇને વર્ષ પુરું કરી આપીશ, માટે આપ

મારા તરફની ચીંતા દૂર કરો.

ઘૈભ્યરૂષી—જગતમાન્ય પાંડવો, તમે જે યોજના કરી છે તે

યોગ્ય છે. માટે, વૈરાટ રાજાના રાજમાં રાજ્યનીતી જાણુ-

નારા તમે, સુઝેથી તમારા દિવસ નિર્ગમન કરો.

ધર્મરાજા—તિથિશ્ચ પુજ્યમાન, આપનાં વચ્ચેના કૃણીભૂત
થાઓ એવી અમે આકાંક્ષા રાખી આપને વિનંતી
કરીએ છીએ કે અમે આપથી જૂદા પડીએ છીએ માટે,
આપ દ્રોપદ દેશમાં જઈ અમારા યુક્ત વનવાસના
ખબર કરો ત્યાં રહો.

ઘૌમ્પરુષી—બહુ સારું, સાચેનાં માણસો દ્વારિકા જઈ ખબર
કરશે; ને હું તથા મારા સંગી દ્રોપદ દેશમાં ખબર કરીશું.
(એટલું કહી ઉભા રહે છે પણ પાંડવોથી અલગ પડી
શકતા નથી જોયો)

પાંડવો— [*મદન જલાવે, મુજકો વૈરી—એ રાહ.]
જાઓ છ જલ્દી, આરે ભૂવનથી. ટેક.
અમારો આ તકમાં, ઇશ્વર સાક્ષી,
સહાઈ થશું, ભગ-વન થી. જાઓ છ
આપને આજે, સમ છે અમારા;
શોક તજો, જો ન તનથી. જાઓ છ

(રૂપીને) પ્રેમ પ્રણામી, છે આ અમારા,
(બીજાઓને) માનો યથા યોગ મનથી. જાઓ છ
(એટલું કહી વનનો રસ્તો લે છે. તથા ઘૌમ્પરુષી વિગેરે
આગા પ્રમાણે રસ્તે પડે છે.)

● આ રાગ મારા પ્રિય મિત્ર શંકરલાલ અનોપરામને પ્રિય
હોવાથી ખાસ કરી આ સ્થળે દાખલ કરેલ છે.
અમૃતલાલ.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—વનરાટ.

ધર્મ, અર્જુન, ભીમ, સહદેવ, નિકુળ અને દ્રૌપદી.

ધર્મરાજા—ભાઈઓ, આપણાં હથીયારોને હવે અલગ કરી,
એકઠાં કરી, આ સમી વૃક્ષે મુડદાંને આકારે બાંધી લઇ
અહીંથી વૈરાટ નગરનો રસ્તો લઇયે.

વીજા માઈયો—જેવી આરા. [એમ છટી હથીયારો છોડતાં]

સર્વ માઈયો— [જરથરી એક ચાલો આગરે અનધીયે-એ રાહ.]

ઠહાલાં હથીયારો, વૈરી વુદ્યજ ગણાયરે. ટેક.

પાસે નહીં હવે એને રાખ્યાંજ રખાયરે;

આંખ કણ, પગકાંઠા, સમ સમજાયરે. ઠહાલાં

અંગથી ઉતરતાં આ જીવો જુરો જાયરે;

બાપીના લખેજ લેખ ટાળ્યા ન ટળાયરે;

શીઘ્ર સાથે શસ્ત્રો છોડ્યાં થવાનું તે થાયરે હાલાં.

[બાદ શસ્ત્રો સમેટી વૃક્ષે વળગાડી વૈરાટ નગરને પંથે પડેછે.]

અંક ૨ જો:

પ્રવેશ ૧ જો.

સ્થળ—વૈરાટ નગર. વૈરાટ રાજાની કચેરી.

વૈરાટરાજ, પ્રધાન, કીચકરાય, વિદુષક, કંકરૂષી, બહ-
નલા, બહલવ, ચોપદાર, વિગેરે.

[વૈરાટરાજ કચેરીમાં પ્રવેશ કરેછે.]

ચોપદાર—ધણી ખમાં મહારાજ ધિરાજ વૈરાટરાજ મહારાજ
સલામપર નીગાહ લીજીયેં મેહેરખાન. [સર્વે સભાસદોની
સલામ લેતાં રાજા સિંહાસન ઉપર બેસે છે.]

વિદુષક—(દાખલ થઈને) પ્રધાનજીની સલામપર વિદુષક
મહારાજ નીગાહ રખીયે.

બીર, ધીર, શુરધારી સૈન્યાધિપતી, કીચકરાય શેરીમાંના સિંહ
પર વિદુષક મહારાજ નીગાહ રખીયેં. [સર્વે હસે છે. તેથી
કીચકને ક્રોધ ચડે છે છતાં] કેમ મહારાજ ખુશી તો ખરા કે?

કીચક—અરે કુટ્ટ, દૂર જા, મને, તું તારે મોં ન બતાવ.

વિદુષક—[થોડું દુર ખસી મોં ફેરવી] હ્યો ખસી—દુર જવાથી
આપને આનંદ થયો?

કીચક—કમબખ્ત કાઝડા, તારા કંઠુ બાણથી મારે કલેજું
કપાઈને કટકા થઈ જાયછે, માટે તું તારા મોમાં મેળ માર.

વિદુષક—આપનું બાપણ બંધ કરો તો હું આપને વિનંતી કરૂં, પણ આપ જે કે શેરીમાંના સિંહ આ રાજાની કચેરી માં ગરીબ બ્રાહ્મણ પાછળ વાંકું પુંછકું કરી વાંસો લ્યો એ કુવું કહેવાય.

કોંચક—મહારાજાના માનીતા, વચનના ધાતકી, આ ટાણે તો તારા પ્રત્યે કંઈ ઉચરતો નથી, “સમજ્યો” નથીજ ઉચરતો, પણ તે મને શેરીમાંના સિંહ અને ખશી કહી મારા ઘટના ધાયલ કીધેલ છે. તેનો એક દીન બમણો બદલો લેવાશ મહારાજાને લીધે આ ટાણે તો તું નતો કરુંકું પણ ને હવે બોલ્યો તો તારા ત્રણ કટકા કરીશ.

વિદુષક—ઝોય ઝોય મૂવારે મુવા, આતો છીસક મહારાજે કૃપા કરી ને જીંટે ચડતા નથી. પણ ને હવે બોલ્યો તો જીંટે ચડીનેજ આવવાનું! ઝોય મારા બાપ ત્રણ ત્રણ કટકા થવા ના! ઝોય મારા બેટાના બાપનું ને વહુના વરનું તો જીંટે ચડીને આવવાનું થયું. [એમ કહી પડી જાય] ઝોય ઝોય હાય મુવા, ઝોય મુવા જીંટે ચડી આંબું, આંબું એ—આંબું; હવે તો નીકળી જશે; માટે ને હાથે ત્રાલી બેઠા કરશે તો બગડી બાજી હાથમાં આવશે.

વૈરાટરાજા.—અરે વિદુષક, શું, થયું શું?

વિદુષક—મહારાજા મરી ગયા હવે તો. માટે મરતાં મરતાં મારી શીખામણ સહુ સાંભળી લેજો, અરે! પણ મને તો યાદ આંબું, મારે તો ભગત થવાનું છે એટલે મને વાજતે

ગાજતે કાઢવાનો હશે. તથા હુંજ અંતકાળના બે બોલ
બોલી લઉં.

મારા પાછળ કોઇ-ઇ-ઇ-ઇ, મરતાં ન આરા,
વદળે બહાલાં વેણ સા—રાં. હરીજન ગાવળેરે હેતે
કરીને ભજનીયાં. ટેક.

હાસ્ય વિનોદમાં, હઃ નહીં છાંડશે,
કોદીક કરે કો અકા—રાં. હરીજન૦

હાસ્ય કરે કાંઈ હાથ ન આપે;
આપે પરિણામ, નકા—રાં. હરીજન૦

હાસ્યે માફ મોત, મઠી ઊંટે આઁયું;
આપે હસ્તીયે, તમા—રાં. હરીજન૦

બસ, બસ, બસ. હવેતો રામ રામ રાજને, ને રામ રામ
પ્રજને. [એમ કહી ત્રણ વાર નસદોરાં ધરડે છે.]

વૈરાટરાજા—પ્રધાનજી! આને આ શું થાયછે?

વિદુષક—[પડયો પડયો] એ તો ડચકાં ખવાય છે.

વૈરાટરાજા—અરે! એમતે કંઈ ડચકાં ખવાય કે?

વિદુષક—અરે! હા. એતો હું ભીંત ભૂલ્યો, ને મારો જીવ
પણ ભૂલ્યો.

વૈરાટરાજા—તારો જીવ વળી શું ભૂલી ગયો છે?

વિદુષક—એક બે ને સાથે તેડતા જવાનું.

વૈરાટરાજા—એ સથવારો તે કોઈ પુરાવનું હશે કે?

વિદુષક—ત પુરાવે તો મેં ક્યાં દેવું કીધું છે, આ થ્યો બેઠો.
ખીરને ખીચડા ઉપર મારું નહીં હાથ? કે સવારમાં ગ્રાંપા
સુધી તો પુરાવે સાથ.

[નેપથ્યમાં] ગીતી.

ન્યાયાસન પર બેસી, ન્યાય ચલાવે નૃપ જે નીરવિવાદી;
તેને તો કંકજ રૂપી, તણી મળે આશીર્વાદી પૂર્ણ પ્રાસાદી,

વૈરાટરાજા—ચોપદાર, જાઓ એ રૂપી મહારાજને બાહેરથી
કચેરીમાં બોલાવી લાવો. [ચોપદાર જાય છે.] પ્રધાનજી,
બાહેર દેશી, પ્રદેશી, દાદી ફરીયાદી, આવી ઉભા જણાય
છે અને આજે કચેરીમાં કંઈ કામ ચલાવી શક્યા નથી,
તોપણ કંઈ નવીન હોય તો જણાવો એટલે જોઈતી
આજ્ઞા આપું.

પ્રધાન—મહારાજ, આજે કંઈ નવીન નથી પરંતુ અગાઉનાં
કામો ધ્યાનમાં લેવાનાં હતાં તે, પુરસદ ઉપર મુલતવીરા-
ખીશું; માટે મહારાજ મરજી મુજબ કામમાં પ્રવર્તે ચાઓ.

વિદુષક—મહારાજ, જેમ પાતમાં પાત, તેમ વાતમાં વાત,
એમ તુકામાં તુકા મારો કાં ચુકા ?

વૈરાટરાજા—વળી તારું શું છે?

વિદુષક—આ આપણા કીચકરાય મારાપર ઘણાજ ક્રોધાય-
માત થઈ ગયા છે જેથી મને દેહેશત રહે છે કે કાંઈ
દીન તે મારું કારણ કાઢી નાંખશે; માટે ગમે તેમ છે

તોપણ હું બૂલ્યો એટલે હવે તેને પગે પડી માશી માથું
પણ તે, મને માશી બહે એમ એમને સમજાવો તો
શાંતિ થાય.

ઘેરાટરાજા—નહીં નહીં, તારાપર તેમનો ક્રોધ હોય નહીં. ને
વળી તું માશી માગતો હોય તો એમને શું અડચણ છે?

કીચક—બહે; એ માશી માગતો હોય તો હું મહારાજની
ખુશીની ખાતર માશી બક્ષીશ.

વિદુષક—હાશ, હાશ, હવે જીવ્યોતો ખરો. લ્યો કીચકરાય
તમોને પગે લાગું છું [એમ કહી પીઠ કીચકના મોં
આગળ ઊંચી કરી માથું કચેરી તરફ નમાવી] આપ
મારા અવગુણ સામું જોતા નહીં પણ મારામાંથી સાર
ગ્રહણ કરજો. [એટલું કહેતાં સર્વે સભાસદો હસે છે
અને કીચકને વધારે ક્રોધ ચડે છે તેથી]

ઘેરાટરાજા—અરે વિદુષક, એ તું શું કરે છે ?

વિદુષક—નમન કરું છું.

ઘેરાટરાજા—એમ તે નમન થાય કે ?

વિદુષક—ત્યારે બ્રાહ્મણથી રજપુત આગળ માથું પણ નમા-
વાય કે? એતો શીશીજ આગળ નમાવવું પડશે નાં ?

ઘેરાટરાજા—ત્યારે ક્ષત્રી આગળ પીઠ ઊંચી કરાય કે ?

વિદુષક—ત્યારે તે-મને પગે લાગ્યા વગર મારો પ્રાણ પણ
બચે કે ?

વૈરાટરાજા—લ હવે જા; એણે તુને માફી આપી છે માટે
તું તારે ડોકાણે બેશ.

વિદુષક—[ડોકડા મારતો] એમ ? ત્યારે તો વાર વાર,
સાઈ સાઈ, દીક દીક, [ફરીથી ડોકડા મારી] આ
આનંદનો એક, અને બીક મટયાના બે, અને આ—

[હાડાજી શું કરો, સાહસ એહી—એ રાહ.]

ઐતત ઐયા, ઐતત ઐયા,

આનંદ અંતર ઉછળાયરે. થઇ તતં

બચી મુજ બાધ, ચુડો ભંગાતે;

મોજથી મલીદા હવે ખાયરે. થઇ તતં

બચ્યાં તો મારાં, બહુ ભાગ્યંતાં;

નેશેજ સ્વરૂપ આ સદાયરે. થઇ તતં

વૈરાટરાજા—શાખાશ વિદુષક, શાખાશ, [એટલું કહેતાં રૂપીરાજને
આવતા નેહ સર્વ ઉભા થઇ રાજ એકદમ સામે આવી]

ગીતી.

ધન ધન મમ ઝવા, જાણુ ધન્ય ઘડી ધન્ય ભાગ્ય તો તારાં;
દર્શ દિધાં શ્રી શીવા, નાસશેજ તુજ પાપ પલમાં નફારાં.

[એટલું કહી રાજ અને બીજા સર્વ પગે પડે છે ત્યારે
રાજ પ્રત્યે]

માલિની વૃત આલ.

ઔં નમઃ શીવાયે, નમઃ શીવાયે,

પાપોને તાપો, તનના સમાપે;
 શ્રી કૃષ્ણ પુજને, સહાય થાયે,
 નીતીજ પુજથી, નહીં જો તબાયે.

વૈરાટરાજા—[વિવેકથી] રૂપીરાજ આ સિંહાસનપર આપ
 બીરાજો. [બેસેછે]. મારા જેવા હીણભાગીને આપે દ-
 ર્શન દીધાં છે તેથી હું આપનો ધણોજ ઉપકાર માનું છું.

કંકરુષી—સતપુરૂષોનો એજ ધર્મ છે. રાજા ! તારા વિવેકથી
 હું ધણોજ પ્રસન્ન થયો છું.

વૈરાટરાજા—આપનો આગમનથી આજે સર્વને અત્યુત્તમ
 આનંદ થયો છે પરંતુ આપનું એકાએક આગમન થ-
 વાનું કારણ શું છે તે કૃપા કરીને કહેશો તો, વિશેષ
 આનંદ થશે.

કંકરુષી—સર્વ ગુણસંપન્ન રાજેન્દ્ર હું—ધર્મ, પાંડવનો મીત્ર છું.
 તેથી વનવાસ ગયેલા પાંડવોની શોધે નીકળ્યો છું, જેથી
 તેની શોધ સાર અહીં થોડા દિવસ નિર્ગમન કરવા
 મારે વિચાર છે.

વૈરાટરાજા—ખુશીથી આપ અહીંજ રહો, અને આ રાજ્ય
 ન્યાય આપજ ચલાવો.

કંકરુષી—કાંઈ શંકર નહીં.

ચોવદાર—[પ્રવેશ કરી] મહારાજા, સ્ત્રી વેશે કોઈ મહાન પુરૂષ
 બાહ્ય આવેલ છે તે અંદર આવવાની રજા માગેછે.

વરીને યુદ્ધ કળા, ગાયન કળા, અને તે શીવાયની તમારી
પાસેની બીજી કીમતી વિદ્યાની તાલીમ આપો.

બ્રહ્મલા—સારું મહારાજ, થોડી મુદત આપની આજ્ઞાને
અનુસરી આપના શહેરમાં રહી કુંવર કુંવરીને યોગ્ય
શીક્ષણ આપીશ.

નેપથ્યમાં.

[મારી પણ ભિળા ભિળા નેગવાઇ કરી નાંખળે.]

વિદુષક—એ વળા મારો ભાઇ ક્યાંથી આવેલ છે. [ચાબદાર-
રને] નેજા કે નેશો? ભાગી જશે તો હાથથી જાશે.

વૈરાટરાય—ચાબદાર ને જો, એ વળા દોણ આવેલ છે અને
પણ અંદર બોલાવી લાવ. [રસોધ્યાને વેળે બીમને પ્રવેશ
કરતો જોઇને] બોલ તારી શું હપ્તીકત છે.

વિદુષક—લથડ પથડ બોલ જોઇયે, મારા ભાઇ બોલી દે
જોઇયે.

કેરબો.

બલ્લવ—[ગળત્ત ગુજર્યો છે આજ અતીશય ભારીરે—એ રાહ.]

કડછાની કદર અરે કોણ કરેરે, અરે કોણ કરેરે,

પેટડ દોણ ભરેરે. ટેક.

પાંડવ વનવાસે વિચર્યાથી બહુલવ બહુ રખડંત;

રાખે નહીં રાજા કે રાણા, દેખી દીજ ડરંત. કડછા.

મામત્રી હું સારી સ્ત્રીઓ રહી પાંડવની પાસ;

પણ આ પેટડ ભરવા ભૂપત, લાગ્યા કુંઠક નીરાશ. કડછા.

[રાગ ઉપરનો.]

વિદુષક.—કડઠાની કદર વિદુષક કરેરે, વિદુષક કરેરે,
 નહીં ભૂલ પડેરે. કડઠાની૦ ટેક.

મારો કડઠો દઉં હું મારી, કામ હરેકમાં જઇ;
 તારો કડઠો પણ કો ઠામે, મારીશ મારા મધ. કડઠાની૦
 એમ નહીંતો કડઠે ચાટયું, ચાટી ચુટી જાણી;
 આંગળિયે રેહજે વળિ વળગ્યું, તો તે કરડી ખાજી. કડઠા૦

વૈરાટરાજા—વાહવાહ એમાં કાંઈ શક નહીં. [અદ્વલવ પ્રત્યે]
 અયે હસ્તી સમાન મસ્ત અદ્વલ તારે અમારાં રસોડામાં
 સર્વે રસોયાના ઉપરી તરીકે ખુશીથી રહેવું. કારણ તું
 પાંડવો પાસે રહેલ છે એટલે બીજાઓમાં એટલી લા-
 ચકત નથી. રાજ તારું ભરણપોષણ કરી પૂરતો પગાર
 આપશે.

વલ્લવ—જેવી આજ્ઞા.

વિદુષક—[અદ્વલવને] સે બાધ તારો પણ કડઠો લાગ્યો.
 માટે હવે મને જરાક ચટણી ખટણી અખાડતો રહેજે.

વલ્લવ—કાંઈક દી પાત, આપજે એકલો.

વિદુષક—એકલો આવું કાં? દીક દીક જાણ્યું. એતો તારી
 ચટણી આખી લીધી બાધ. સોના મ્હોરના ચેપા જેવી.
 એમાં કેમ ના કેહેવાય.

વૈરાટરાજા—આજે વ્રજ્ઞત ધણો ગયો છે માટે આવેલ મા-

ણુસોને વાસ્તે અશ્વશાળા તથા ગડશાળામાંથી તેમને
યોગ્ય લાગે તેવાં પશુઓ વાહન માટે કચેરી બંધ કરી
સુપરફ કરાવું. [ચાબદાર પ્રત્યે] કચેરી બરખાસ્ત કરો.

ચોત્રદાર—કચેરી બરખાસ્તપર નીગાહ રખીયે મેહેરબાન.

વિદષક—કચેરી ઉઠી માટે ત્રે પોહોંચવા ગોંધાઈ રહેલા
મેહેતા મસુદી, સાપાહી સપરા, વાળજી ઝટ મુઠી,
મેલા વેહેતાં કાં મેલા તડબડીયાં, મુક્રી દધ લસરક
લડબડીયાં. [સર્વે જાય છે.]

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—વૈરાટનગર, અશ્વશાળા.

વૈરાટરાજ, કુંકરપી, બ્રહ્મજ્ઞા, અશ્વપાળ ચતુ, નિકુળ,
સહદેવ તથા હજુરી.

નિકુલ—સહદેવ, જૂઓ આ અહીંના રાજની અશ્વશાળા
દેખાય છે. ચાલો આપણે અંદર જઈ જોઈએ.

સહદેવ—ચાલો. [એમ કહી અશ્વશાળામાં દાખલ થઈ જાય છે.]

ચતુ—અયે ભક્ષા માણસો, તમે જાણ છો? અહીં ક્યાંથી આ-
વ્યા છો? અહીં તમારે આવવાનું પ્રયોજન શું છે?

નિકુલ—અમે દૂર રેશથી નોકરીની હમદે અહીં આવેલ
છઇયે. પાંડવોની પામે આ કામમાંજ અમે સામેલ
હતા. જોયી તે અમને બહુ પ્રિય હોવાથી જોવા માટે
અહીં આવ્યા છઇયે. [એટલામાં રાજા અશ્વશાળામાં
દાખલ થાયછે તેથી નિકુલ સહદેવ એક બાજુ ઉભા રહે છે.]

વૈરાટરાજા—રૂપીરાજ જીએ. આમાંથી આપને જે અશ્વ પ-
સંદ આવતો હોય તે છોડાવી આપું.

સર્ષી—ગમે તે એક છોડાવી આપો.

ચનુ અશ્વપાલ—દુર ભાગજો, દુર ભાગજો, ઘોડા મરતી કરી
મેદાન પડ્યા છે. દૂર-દૂર.

વૈરાટરાજા—[એકદમ] [તકદીર હમારી ધન દીનો કેસા બદલ ગઇ.
એ રાહ.

દોડ, દોડ, દોડ, અશ્વપાળ જાહી દોડ;

ઘોડાની ઘોડારથી, છૂટી પડી છે જોડ.

અશ્વપાલ ચનુ—મહારાજ એ અશ્વ આજ, કબજે નહીં રહ્યા;
પકડાતા નથી એ અશ્વ, હાથથી ગયા.

નિકુલ તથા સહદેવ—ખબરદાર, ખબરદાર, વૈરાટના રાય;
અશ્વ ક્ષણ વારે તા-ખેદાર તામે યાય.

[એમ કહી ઘોડાને પકડવા દોડે છે.]

વૈરાટરાજા—અયે ચનુ, એ બન્ને નવતર જવાન કાણ આવેલછે?

ચનુ—મહારાજ, એ પાંડવોનાં માણસો હતાં તે અહીં નોક-

રીની ઉમેદે આવેલા જણાય છે.

[નિકુળ તથા સહદેવ નાઠેલા ઘોડાને હાથ કરી રાજની સલામ કરતાં]

બૈરાટરાય—શાઆશ, શાઆશ, તમે શું કામ જાણો છો ?

નિકુળ—હું અશ્વનો પરિક્ષક છું. પાંડવોના વનવાસ ગયા પેહેલાં તેની અશ્વપાળી કરતો હતો [સહદેવને બતાવી] આ તંત્રીપાળ ગાયો બળદોનો પરિક્ષક છે તે પણ ત્યાંજ હતો પણ પાંડવો વનવાસે જવાથી નોકરીની ઉમેદે અમે બન્ને આપના મુલક તરફ નીકળી આવ્યા છઇયે.

બૈરાટરાજા—તમારા જેવા ચાલાક માણસો મારી અશ્વશાળા કે ગૌશાળામાં કામ નથી. તો તમે સહુના ઉપરી તરીકે રહો અને તેના બદલામાં પુરતો પગાર આપી તમને ખુશ કરીશ.

નિકુળ, સહદેવ—બહુ સાઈ મહારાજ.

બૈરાટરાજા—[હજૂરીને] આ કંકરૂષી અને બ્રહ્મજ્ઞાને સાથે લઈ પ્રધાનશ્રી પાસે જઈ તેમને માટે મુકરર કરેલ મંકાને પૂરતી સગવડ કરી પોહોંચાડી આવ.

હજૂરી—સાઈ મહારાજ.

બૈરાટરાજા—રૂપીરાજ, આપ બન્ને આ માણસ સાથે પધારો હું હવે મેહેલમાં જઈશ. [સર્વે જાયછે.]

પ્રવેશ ૩ જો

સ્થળ—પૈરાટ નગર. રાણીનો મેહલ.

સુદ્રા, ચાતુરી, અને પછીથી સૈરંદ્રો.

સુદ્રા—અરે દાસી, જોતો ખરો પેલી બાઇ કેવી સુંદર છે !
તેને જોઇને તારા રાજાની મારા જેવી રાણી પણ લ-
જ્જત થાય છે. મલા તે એવી સ્વરૂપવાન છતાં આમ
બેહાલે બજારમાં કેમ રણડતી હશે ? ખરે તે કાંઈ ન-
વતર દેખાય છે. જા તું તેને આહીં બોલાવી લાવ.

ચાતુરી—બહુ સાઈ બાઇ સાહેબ [એમ કહી જઇને બોલાવી
લાવે છે.]

સુદ્રા—[જોઇને] આહા ચંદ્રવદની, ચંપકવરણી, તું કોણ છે ?
અને આ શેઠેરમાં આવે હાલે કેમ રણડે છે ?

સૈરંદ્રી—રાણીજી હું દાસી છું. અગાઉ પાંડુ રાજાના પુત્રોની
વહુની દાસી હતી. તેમનું તમામ કામ કરતી, પણ તે
વનવાસ ગઇ ત્યારથી તેની શોધ કરતી તમારા શેઠેરમાં
આવી ચડી છું તેવી રીતે ફરતી ફરતી મારા દિવસ
નિર્ગમન કરે છું.

સુદ્રા—ત્યારે તો તમે મારી હજૂરમાં રહેશો તો તમને
સમગ્રી તરેહનું સુખ મળશે.

સૈરંદ્રી—જો આપની ઇચ્છા છે તો હજી તેમનું એક વર્ષ વન-

વાસનું બાકી છે તેટલી મુદત આપને ત્યાં રહી આપની સેવા બજાવોશ.

સુદ્રઘા—બલી દાસી મૈરદ્રી, એમજ જોઈયે. પણ કહેતો ખરી તારે પતી નથી ?

સૈરદ્રંત્રી—મારે પાંચ પતીઓ છે. તે ગાંધર્વ છે. હું મારું હમેશાં સતીવૃત્ત પાળુ છું અને તેઓનાથી છુપી રીતે મારું રક્ષણ થયાજ કરેછે.

સુદ્રઘા—વાર, ત્યારે તમે મારી સાથે બીજા ખંડમાં ચાલો, ત્યાં તમારાં વસ્ત્રોની તજવીજ કરીયે. [જાય છે].

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—વૈરાટ રાજાની કચેરી.

વૈરાટરાજા, પ્રધાન, નિરુપક, કુંકરપી, બહુલવ, કીચક, હમ્મત તથા બીજા પેહેલવાનો, ચાબદાર વિગેરે.

ચોવદાર—ઘણી ખમા મહારાજાધિરાજ વૈરાટરાય મહારાજાની બોલબાલા સલામપે નિગાહ રખીયેં મહેરબાન.

વૈરાટરાજા—કેમ પ્રધાનજી, આજે તો પેહેલવાનોનો પ્રખ્યાત દિવસ છે કે ?

પ્રધાન—હાં મહારાજા, આપણા પેહેલવાનો અને બીજા દેશી

પરદેશી આવેલા પેહેલવાનો પણ હાનર છે. મહારા-
જનો હુકમ થયાથી તેઓની કુસ્તી શરૂ કરાવવામાં
આવશે.

વૈરાટરાજા—વાનખી, પણ પેહેલાં અખાડામાં કયો પેહેલવાન
આવે છે ?

વિદુષક—હું હું [હાતી ઠોકી મુંછેતા દધ] આ અંદા અકડ-
ખાન પહેલપહેલા પડમાં આવશે.

વૈરાટરાજા—તું કાંઈ તાચુત નથી કે પડમાં આવે.

વિદુષક—[લાંબો થઇ] જૂઓ ! જૂઓ ! આ તાચુત નહીં
તો શું ?

વૈરાટરાજા—બરોબર તાચુત નહીં.

વિદુષક—બરોબર તાચુત નહીં તો તાચુત જ્યો તો છું ?

વૈરાટરાજા—તું તાચુત જ્યો છે તો તારાથી કુસ્તી શી રીત થશે ?

વિદુષક—[આગા હોય યુધીશ્વર કેરી, ગદા ગ્રહીને માઈ માર]

મારી કુસ્તી સહુથી સારી, નહીં સંશય કે તલબર બિદ;

લચપચતા લાડુઓનો હું, કરી જાણું છડ કેવો વેધ.

બાત દાળના દડિયા સાથે, નિત્યની કુસ્તી છે મારે;

તે સાથે કુસ્તી કરનારો, બીજાથી ડા' શે હારે.

વૈરાટરાજા—અહીં કાંઈ લાડુ દાળની સાથે કુસ્તી કરવાની નથી
પણ આતો પેહેલવાનોની સાથે પેહેલવાની કરવાની છે.

વિદુષક—પેહેલવાનો બલે પેલા આવી જાય. મારી કયાં ના છે.

આ અંકડા અંદાનેતો સર્વે કળામાં કુશળ સમજવા

ઘેરાટરાજા—એમ છે તો થા તૈવાર—[પેહેલવાનો તરફ જોઈને]

અરે છે કાંઈ પેહેલવાનો.

સર્વે પેહેલવાન—[એકદમ અખાડામાં કૂદી] અનરંગબલીકી જય

બોલી જાગબાહુ ઠોકવાથી]

વિદુષક—આય આયરે આપલીયા મુવા. આતો બધાછેરે બધા

છેરેરેરે બધાછેરે. પડયો પડયો, ધધ [એમ કહી પડેછે.]

ઘેરાટરાજા—[પેહેલવાનોને] સમૂર સમૂર. [વિદુષકને] કેમ,

છે વિચાર !

વિદુષક—[પડયો પડયો] એમાં ના કેમ કેહેવાય. પણ શરત

વિનાનું માફ કાંઈ કામ નથી. માટે જો મારાથી સમજે

તો આપણી હા છે. બલે ને બધાયે આવી જાય. હું

હમણાં ચોટ બોટ, લગાડી પછાડી, ચડી પડી, ને લોટ

બોટ તેમ કરી નાંખીશ.

ઘેરાટરાજા—એતો બધું ઠીક, પણ બોલ તારી શું શરત છે?

વિદુષક—એમ કેહેવાય નહીં એતો કુસ્તી કરનારા કમુલ

કરે તોજ કેહેવાય.

પેહેલવાનો—કમુલ છે કમુલ.

વિદુષક—શરત તો એ છે કે તેઓ મને આડે નહીં ને છેટે

હુબા હુબા આડા અવળા હાથ હજાવતા તેના પેચ

કરતા કુસ્તી કર્યા કરે પછી જો હું હારું તો મારો બાપ
હજમ, નહીં તો એના તો કરશેન.

વૈરાટરાજા—એમ તે કુસ્તી થાય કે?

વિદુષક—એમ થાય નહીં તો એ જાણે ને એની વાત જાણે,
મારી તો જાત જાણે [ખીજ તરફ આંગળી કરી] આ
બંધી જમાત જાણે જે એ હાર્યા ને ભાધના પાંડ
ખાટયા. [એમ ઠલી કાપ કુટે છે.]

વૈરાટરાજા—વાહ વાહ, હવે આ પેહેલવાનોની કુસ્તી નીરાંત
કરીને જો.

[એમ કહેવાથી પેહેલવાનો કુસ્તી શરૂ કરે છે અને
સરખા ઉતરે છે તેવામાં અખાડામાં આવી કુદતો કુદતો.]

જીમૂત—[અરે બાવાજી તું ફરે કેમ ઉદાસ—એ રાહ.]

કુસ્તીને કમર પેચ, જાણું કમાન;
પલમાં કુસ્તીબાજો, તણા લજી પ્રાણ.
દિગ વિજય કર્યા, કંઈ મુઠકો તમામ;
લડાઈ લેવા હાલ, આંખો આ ઠામ.
ભાવોને લડો, જૂવાને મળ;
નહીં તો પુતળીયું, દધ દ્યો રજ.

વૈરાટરાજા—અહો બાહુ બળપર ગર્વ કરનાર પુરુષાતની પુરુષ,
તું કોણ છે?

જીમૂત—હું જીમૂત નામનો કુપોધનનો પેહેલવાન છું. ને દેશ
ફરતો દિગવિજય કરતો અહીં આંખો છું.

વૈરાટરાજા—[પ્રધાનછને] આ પ્રસંગે પુરૂષ સાથે કોઈ લડે
એમ મને ભાસતું નથી માટે અખાડી મળતે પુછતાં
ને કોઈ લડે નહીં તો એ જીમૂતને સોનાનું સવાશેરનું
પુતળીયું આપી વિદાય કરો.

વિદુષક—[સાંભળીને] હું-હાં. હું-હાં-

વૈરાટરાજા—કેમ! વિદુષક શું છે?

વિદુષક—એમ તે પુતળીયું ક્યાં રહેતું પડ્યું છે, તેમ અખાડી
મલ માથે પણ ક્યાં લુંગણું ભાંગ્યું છે. ને કોઈ નહીં
લડે તો આ કીચકરાયથી કેમ સંખાશે. એ લડશે, એ
ભડશે, એ ચડશે પણ કંઈ દેશની લાજ જવા દેવાદેશે?

કીચક—કાઠના ચહેરાપર તૂટે હોય તો લડે કે! મહારાજા
મને આશા આપો તો હું લડવા તૈયાર છું.

વિદુષક—હોય જતાં, હોય જતાં, બલે, થઈ જાય.

વૈરાટરાજા—શાખાશ વીર પુરૂષ શાખાશ; ખુશીથી ક્ષતેહ કરો.

વિદુષક—[કીચકના યુદ્ધમાં સીદીને કાનમાં] કીચક રાય
જીતશે માટે હું કરું કે તુરતજ આપણે બન્નેયે અખા-
ડામાં ખુશાલીનો તારો નાચ કરવો.

સીદી—હોયે. મેં મેરા નાચબી કરુંગા, ચલો અબી.

વિદુષક—એક જરા વાર જો બરી જા.

કીચક—[જીમૂત પ્રત્યે] અયે જોરાવર બાજુ જીમૂત, તું તારા
દેવનું સ્મરણ કરી આ કૌતુહલ બાજુથી કુસ્તી કરવા

દેયાર થા.

બોનૂત—બજરંગ બસીદી જય, [એમ કહી કીચકથી આપ-
ડતાં કીચકને ઊંચે ચડાવી જમીન પર પટક છે તેથી પ-
છાડથી ઊભૂત ઓય કરતો બેભાન થઇ પડે છે.]

સર્વે—હાં, હાં, હાં. [કરે છે].

વિદુષક—ફતેહ, ફતેહ. અયે સીદી જો તારા કીચકરાયનું ફ-
તેહનું વાળું વાગી ચુક્યું; ઉક, ઉક, તારો નાચ કર
[એમ કહી જબ્બીયાં અખાહામાં ભોલો તરફ ખેંચી]

સીદીબાઇ હબલા હુબી રે સીદીબાઇ હબલાહુબી

સીદી—મેંસ બાંબરીને બખરી કુદી. રે સીદી.

વિદુષક—કીચકબાઇ કુસ્તી લડ્યારે કીચકબાઇ કુસ્તી લડ્યા

સીદી—છીરો ખાવા પરદે પરવા. રે સીદી.

વિદુષક—હાવ લીચો ને લમણા ફુટાં ફુટ્યા તનના તાગ;

સીદી—હાડે હાદના ખતખા ખોધા, બચે તો બાઇનાં ભાગ.
સીદી.

ઓ હો હો હો, બસ બસ, ક્યા કીચકબાઇ ધીર ગયો?
બાખા બન, ઉડાવ, ઉડાવ.

વિદુષક—આમર, આમર, ઉતાવળો થા માં, હજુ ઉપાડી
જવાને થોડી વાર છે.

બૈરાટરાજા—પ્રધાનજી, આ કીચકરાયને કુંઇ થોડી ઋપાટ લાગી
નથી. જો કમજોરી મુરજા આવી હતી તો આ ટાણે

તો તે ક્યારના બેડા થયા હોત પણ તેમ નથી. તેમને
બરોબર જણા લાગી છે માટે મેહેલમાં મોકલાવી વૈદ
પાસે દવા દારૂ કરાવવા તજવીજ કરે. અને કીચકતી
ખ્વારી કરનાર જીમૂતથી બદલો લેવા કોઈ પેહેલવાન પુર-
વ આપણા શહેરમાંથી શોધી કાઢે. [કીચકતે મોકલાવી
આપે છે પણ કોઈ બદલો લઈ શકે તેવો જોરાવર મા-
ણસ મળે તેમ નહીં હોવાથી સરવે વિચારમાં પડે.]

વિદુષક—કેમને સુજ્યું ? ન સુજ્યું હોય તો હું સુજાડી દઈ.

પ્રધાન—વહેલો થા; કહી દે.

વિદુષક—આપણો પેલો, [નામ યાદ કરે છે.] કેવારે બાઈ
આપણો કડછા વાળો બદલવ, એ વિના બીજો કોઈ બ-
રોબરી કરી શકનાર નથી, પછીતો તમારીને મારી મરજી.

ઘેરાટરાજા—બરોબર છે. એને બોલાવો, કદાચને એ કુસ્તી
કરે તો કરે. [હજીરી જઈ બોલાવી લાવે છે. હાજર
થઈ સલામ કરી].

બલ્લવ—હુકમ મહારાજ.

ઘેરાટરાજા—આપણી ધજગત રહેવા, આ જીમૂત પેહેલવાન-
થી કુસ્તી કરી તમારે ફતેહ મેળવવી પડશે.

બલ્લવ—હારજીત તો ધક્કરની મરજી મુજબ થશે પરંતુ હુકમ
મુજબ હું લડવાને તૈયાર છું [એટલું કહી જીમૂત સામી
આજી ઠોકતાં જીમૂત સામો દોડી કુસ્તી કરે છે તેથી

થોડી વાર કુસ્તી કરી બદલવ દોષના આવેશમાં જીમૂતને પછાડતાં.]

જીમૂત—કાણુ બી,બી,બી,બી, [પોતાનું નામ લઈ દેશે એમ બળી બદલવ તેને માથામાં મુઠી મારે છે તેની જીમૂત-થી ભાં થઈ જતાં પડે છે તે જોઈ સરવે ખુશી થાય છે.

વૈરાટરાજા—[પ્રધાનને]

[તકદીર હમારી ધન દીનો કેસી બદલ ગઈ-એ રાહ.]

દો ધનામ, દો ધનામ, દો પોપાક પૂર;

ખુશી કરો આ બદલવને, દઈને જર જરૂર. દો ધનામ૦

ધન ધન એ બદલવને, વાહ વાહ આજ;

રાજ, તાજ, સાજ, ને, સમાજ રાખી લાજ. દો ધનામ૦

પ્રધાન—

[રાગ ઉપરનો.]

હુકમ શરો, ચક્ષે, ડિકાવું છજી હમૂર;

સુગટ મણી રાજ રૂઅર, બખ્શુ જર જરૂર. હુકમ૦

[એમ કહી બદલવને પોપાક તથા બીજું ધનામ આપે છે.]

વૈરાટરાજા—આપણા બીજા પેહેલવાનોને પણ નિરાસ કરવાના નથી. તેમને પણ લાયકી પ્રમાણે ધનામ આપી વિદાય કરો.

પ્રધાન—જેવી આજ્ઞા. એમ કહી હોજર રાખેલા પોપાક પેહેલવાનને આપે છે.]

વૈરાટરાજા—બાબદાર, હવે આજની મીજલસ અંધ કરો.

ચોવદાર—મીજલસ બરખાતપે નિગાહ લીજ્યે મેહેરખાન.

[સર્વે ઉઠે છે. રાત્રી જાય છે.]

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—વૈરાટ નગર. રાણીનો મેહલ.

સુદ્રશા, ચાતુરી, સૈરંદ્રી, કીચક.

સુદ્રશા—દાસી ચાતુરી, કીચકભાઈને કુસ્તીમાંથી જકા થઈ હતી તે હવે આરામ થઈ જવાથી માથે પાણી નાખેલ છે, માટે તું એમને અહીં મળવા બોલાવી લાવ. તેનું મુંખ જોયો શિવાય મને જરા પણ ચેન પડતું નથી.

ચાતુરી—બહુ સારૂ બાઈ સાહેબ, હમણું બોલાવી લાવું છું.
[જાય છે.]

સુદ્રશા—દાસી સૈરંદ્રી, મારા કીચકભાઈ અહીં આવનાર છે, માટે તેને માથેથી ઉતારવા સારૂ એક અડાળી સોના મ્હોરની આ કુંચી આપું તે તું પેલી પેટીમાંથી બરીલાવ.

સૈરંદ્રી—વારૂ બાઈ સાહેબ, કુંચી લાવો. [કુંચી લઈ પેટીમાંથી સોનામ્હોર કાઢી અડાળીમાં બરી રજૂ કરે છે તેવામાં]

ચાતુરી—બાઈ સાહેબ, કીચક મહારાજ પધારે છે.

સુદ્રશા—[કીચકની સામે જઈ] કેમ બાઈ હવે તો આરામ થઈ ગયો કે ?

કોચક—હા બહેન. આપની કૃપાથી મને તદન આરામ થઇ ગયેલ છે.

સુદ્રઘા—સૈરંદ્રી, એ સોના મ્હોરો બાધની માથેથી ઉતારી દાનમાં દેવાને બાહર મૂક.

સૈરંદ્રી—આતુરી, લે આગળી તું માથેથી ઉતારી લે.

સુદ્રઘા—[સાંભળીને] રાંડ ઢુંડી, કહુંધું તેમ કરતી નથી ને આવળી થાય છે ?

સૈરંદ્રી—બાધ સાહેબ, મને વિના પ્રયોજને આવું કેહેવું આપને ધરીત નથી.

કોચક—[સૈરંદ્રીને જોઇને રાજી થતો] અહોહોહો, અરે! એ કેાણુ? [એમ કહી જોતો જોતો લડયડે છે] કીચક જોઇ રહેવાથી સૈરંદ્રી દુર ખસી જાય છે.]

સુદ્રઘા—જળવા, જળવો બાધ; હજી તમારા શરીરને બરોબર દીક થયું લાગતું નથી.

કોચક—નહીં, બેન. મને તદન આરામ છે. પણ આ ચંદ્રવદનીને જોતાં માફ ચિત્ત ચળી જવાથી ચશી ગયો હોય. ઝર, પણ એ રાજની રાણી તરીકે શોભિ તેવી છે પણ તે દાસી કેમ છે? અરે બેહેન, તું એને મારા મેહેલમાં માનીતીરાણી તરીકે રાખવા દે એટલે મારી બિમારીની બધી પિડા દૂર થશે.

સુદ્રઘા—બાધ એતો પરણેલી છે. અને એના ગાંધર્વ જેવા પતી છે કે જે એની છુપી રક્ષા કરે છે. તેને તમારાથી

કેમ રાખી શકાય?

કીચક—તેણીના સારાં બાગ્યે ને તમારા પ્રતાપે ગમે તેમ થાય તોપણ મારી માનીતી રાણી કરીને રાખીશ. આજ દીવસ સુધી મારે ત્યાં ન મોકલી તેનો મને ધણો ગેદ થાય છે માટે મારા અભાયમાન શુવને શાંતી પમાડવી હોય તો અમે બેન, ભાજનને થાળ લઇને બીજી કોઇ દાસીને ન મોકલતાં એનેજ મારે મેહુલે મોકલવા મેહેરખાની કર.

સુદ્રઘ્ના—દીક છે ત્યારે, આજે એનેજ મોકલીશ.

કીચક—ત્યારે બેન હવે હું જાઉં છું માટે તું તેને હમણાજ મોકલજે.

સુદ્રઘ્ના—બલે તમે જાઓ. [કીચક જાય છે.] સૈરંદ્રી, એક ભાજનને થાળ તૈયાર કરી કીચકભાઇને જમાડી આવ.

સૈરંદ્રી—બાઇસાહેબ, હું ત્યાં કોઇ દીવસ જતી નથી માટે આ બીજી દાસીને થાળ લઇને મોકલો.

સુદ્રઘ્ના—નહીં, નહીં, ત્યાં તારેજ જવું પડશે. બીજીને મોકલવાની કાંઇ જરૂર નથી.

સૈરંદ્રી—તમારા કીચક ભાઇની વૃત્તિ મારા સતીત્વ ધર્મમાં ખલેલ પોહાંચે એવી જોવામાં આવે છે, માટે બાઇ ત્યાં માફ કામ નથી.

સુદ્રઘ્ના—[ક્રોધથી] કમળત હુંડી, તું મારા હુકમની સામી

શ્રાય છે? [ચાતુરીને] ચાતુરી, આ બેશરમને થાળ
આપી હડસેલી બાહર કાઢ.

ચાતુરી—ચાલ સૈરંદ્રી આગળ થા. [એમ કહી બાહર કાઢવા
હડસેલ છે તેથી ક્રોધાયમાન થઇ સુદ્રશાને]

સૈરંદ્રી—[બસ બસ થઇ છે હવે બહુ, દત્તારણી સત નહીં સુકેરે.]
એ રાહ.

તાઈ જવાનું થયું શું સત્યાનાશ,	સુદ્રશા તુને આ શું સુજ્યુંરે,
થયો અસત અંતર આભાસ.	સુદ્રશા.
તોડે સત્ય સુદ્રશા તું નાર,	સુદ્રશા.
ધીઃક ધીઃક થશે અવતાર.	સુદ્રશા.
જન્મ પામી ન પામી અબ્બાણ,	સુદ્રશા.
પાપ બોલે બાંધે તુજ પ્રાણ.	સુદ્રશા.
નહીં નહીં એમાં કાઢીશ સાર,	સુદ્રશા.
રંક દાસીની વિનંતી વિચાર.	સુદ્રશા.

સુદ્રશા—લે રાંડ, શીખામણ દેવા આવી છે. લવલવાટ મૂકી
આગળ થા. [ચાતુરીને] ચાતુરી, લે એ રંડાને લબડધક્કે.

ચાતુરી—બહુ સાઈ બાઇ સાહેબ, [એમ કહી ધક્કા દેતી બાહર
કાઢે છે.]

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—ભાગં.

સૈરંદ્રી.

સૈરંદ્રી—[ગળગળીત થઇને] ઓ! હશ્વર, તારાં જેમુનાહી બાળક પર પોતાનું સત્ય સાચવતાં, અરે! ધર્મની ધોંગી ઢાલ ધરતાં બિહકુલ કોપ વર્તી ત્રાહે ત્રાહે થઇ રહેલ છે. હાય! પતીકુઃખ વાંસે હાત્ર બેડાલ પાયમાલ થતી વનવાસમાં રબળતી અંતે તારા આશરાઉપર પતીથી એકસી વિચુરી થઇ સમર્થ પાંડવોતી રાણીએ દાસત્વપણું સ્વીકાર્યું; તોપણ કુળીયારીની આંહ પકડી ધાંહ સાંભળે નહોં તો આ દેહ જીવાતી તૈયારી જીણવી. પતી પાંડવોતો આ ટાણે પોતપોતાના હાલમાં હેરાન છે ત્યારે તું જગતનિયંતા નોધારા આધાર, કુઃખિયાતી દીનતા નહોં સુણે તો બીજી કોણ સાંભળી સ્થાય કરનાર છે?

ભિરવી.

[મીઠી આંખડહી મારીને કાળજ કોરીયુંરે.—એ રાહ.]

મારી પત રાખોને પ્રબૃજ, હવે શું કરુંરે.

શું કરું રે? કુઃખ કોને કરુંરે.

મારી.

કામાતુર કીચક થયો, કુકર્મનો કરનાર;

તે પાપીને સંહાર તું, સૃષ્ટીના સૃજનાર.

મારી.

પાપી ખેડેતી દુશ્મની, જીભ કરી જાળ;
 તેનાથીજ બચાવ તું, તુજ બાળને ગોપાળ મારી.
 પતી મુજ પરવશ પડ્યા, ધર્મ ધર્મો બ્રહ્મવેશ;
 અર્જુન અબળા થઈ રહ્યો, વધાર્યો બહાલે કેશ. મારી.
 બીમ બસીત તો થયો, ધુમાડે ધુંધવાધ;
 અશ્રુપાળનિદૂળ બન્યો, સહદેવે ગાયો ચરાધ. મારી.

હે જીવ, ગમે તેમ થાય તોપણ તારું સત્યનો જવાનુંજ નથી. માટે જોખમની જાળમાં ફસાઈ તારાપર જે વીતક વીતે તે, સહન કર્યા શિવાય એકે ઇલાજ નથી. [એમ કહી દીલગીર થતી ઇશ્વરને સંભારતી ચાલી જાય છે.]

ચાંક ૩ જો

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—કીચકનો મેહલ.

પ્રીયકા સૈરંદ્રી.

કીચક—[એકલો] અહાહાહા, શું સૈરંદ્રીની ખુબી, જેના ચંદ્ર સમાન ચહેરે મારા ચક્રાર જીવનું ભાન બૂલાવી દીધું છે. જેની ખંજર સમાન બચુડીએ મારા કસેજમાં કારી

જખમ માર્યો છે, જેનાં મૃગ અમાન નયનોએ મારા
મનને મારી બેદાલ બનાવી દીધો છે. જેનાં મૃદુ બાપણે
મારા ચિત્તને ચારી લીધેલ છે એવી મારી આંખની
ઠીકી, ખારી સૈરંદ્રી, હજી કેમ ન આવી? અરે! સૈ-
રંદ્રી તું આવવાને એટલી બંધી બીલ કરી મારા જીગરને
કેમ જલાવી મારે છે. હવે તો તું જલ્દી આવી મારા
આકર્ષણ દાદ્યને શાંત કર. અરે! જીવનન સૈરંદ્રી,
તારા મૃદુ બાપણથી મારા મરેલા મનને સજીવ બનાવ.

સૈરંદ્રી.

[પિયુ મારા વચને પળજીરે ભરથાર વેહેણરા વળજી—એ રાહ.]
દાદ્ય આકર્ષણ કારીરે, સુખદાઇ સૈરંદ્રી નારી. ટેક.
ચંદ્ર તુંજ ચક્રેર હું ચળીયો, તજ ચતુરાઇજ સારીરે. સુખદાઇ.
નેન નમણે કાળજ કાપ્યું, મતી મંદ થઇદિસે મારીરે. સુખદાઇ.
બ્રમીત થઇ આ બટકે મમરો, આવને ખારી એ ખારીરે.

સુખદાઇ.

[એટલામાં થાળ લઇ સૈરંદ્રી આવે છે.]

સૈરંદ્રી—કાચકરાય, મારી બાઇએ આવને માટે આ ભાન-
નનો થાળ આપ્યો છે [એમ કહી થાળ મૂકે છે.]

કાચક—કમળાક્ષી, હું ભાનનનો ભૂખ્યો નથી પણ તારા દ-
ર્શનનોજ તરસ્યો છું, માટે હવે તું મારી રાણી થઇને
રહે અને દાસપણથી મુક્ત થા.

સૈરંદ્રી—મારે પાંચ પતી છે તેથી હું તારી કાંઇ દરકાર રા-

ખતી નથી. મારે મારા સત્તની દરકાર છે માટે અમે મૂર્ખ-
ના જામ, ફરીથી આવાં વેણ ઉચરતાં ઇશ્વરનો ડર રાખ.

કીચક—તારે પતી છે તો શું થયું? તું તેને તથા આ કી-
ચકની કાન્તા થઇને રહે. બીજી બધી વાત કરતી મૂકી
દઇ મારી પાસે આવી રહે. [એમ કહી પાસે જઇ]

સીંહાનો કનરો.

[તારણી પુજતી નથીરે જુદાઇ.—એ રાહ.]
આવોને ખારી, ફુલહન મારી,
મૃગનયની મસ જહાન વધારી.   ટેક.
પુજ બીન ખૂરે; પ્રાણ આ તારો;
તેને પ્રિયા કેમ, દે તું વિસારી.   આવો.
પુજ પ્રેમમાં મુજ, મનડું ગળિયું;
રસતું હૃદયરસ પીને આ ખારી.   આવો.
મનમુરગો મોહ, જાળે ફસાયો;
દૂર દેખો ઉર, આવે અંધારી.   આવો.

[એમ કહી સૈરંદ્રીના હાથ પકડી વળગવા જાય છે તેથી.]

સૈરંદ્રી—દુર રહે દુષ્ટ. [કહી હાથ તરછોડાવતી]

ખમાય-હુમરી.

છોડ એ નાદાન હક બજ ભગવાન તું,
ગર્વીષ્ટ શાને ઠાકું યુમાવે યુમાન તું.   ટેક.
જેર જુલમ કાં કરે મુજ પર તું,

મૂરખ મૂરખ મૂરખરે;
 અરે ફટ નીરલજ તું ને લા-જ નહોં;
 સતીને સંતાપી શીદ કરે વીધ પાન તું. છોડ.

કીચક—તું ગમે તેટલું ગમે તેમ બોલીશ તેથી મને કંઈ
 અસર થવાની નથી વારતે અયે ખારી તું તારી હઠ
 તણ કીચકને કોચવણી કરતી અંધ થા.

બરવી.

છેલ છખી-લી, ઝો-હદીલી,
 શરમ છોડ જોડ પ્રીત ખારી,
 નીત નીત તું રસી-લી. ટેક.
 માન મારું કહ્યું, વિમૂખ ન રે'તું,
 તુફાપર જળ જલિકારી ખારી અલબેલી.છેલ.

સૈરંદ્રી—અયે પાપી, હું તારાં ફૂર પચન સહન કરી શકતી
 નથી માટે તેવાં પેણુ વદતો અંધ થઈ તારા ફુરાચારી
 વિચારને તારા દીલમાંથી દૂર કર.

કીચક—અ કોઈ દીવશ પણ અનવાતું નથી. કારણ હું તને
 બિલકુલ છોડવાનો નથી માટે જો નહોં માને તો જબર-
 જસ્તીથી મારી સ્ત્રી કરીને રાખીશ.

સૈરંદ્રી—તારી બુદ્ધી ખરેખર બ્રહ્મ થઈ છે. જ તારો થાળ તારી
 પાસે રાખ. મને તે પાછો લઈ જવાની કાંઈ જરૂર નથી
 [કહી ચાલતી થાય છે તેથી]

કોચક—એમ તે તું મારા પંજમાંથી ક્યાં જતી રહે એમ છે. કમળાખત નાદાન, વચનનો વિરહણી બેશ અહીંયાં [એમ કહી વળગે છે જેથી સેરંદ્રી નાસવા જતાં તેના કેશ પકડી] મૂર્ખ માતુની ચાલ મારી આગળ થા એમ તે ક્યાં જતી રહેવાની છે. [સેરંદ્રી આગળ નહોં થવાથી તથા ભાગવાનું કરવાથી કીચક તેના કેશ ઝાલી ખેંચે છે. તે દુઃખથી સતી પોકાર કરે છે તેવામાં સુર્યદેવનો દૂત અંત્રીક્ષથી આવી સતીની સ્થાય કરતો એકદમ કીચકને દૂર પછાડી અલગ કરી અદ્રસ્ય થાય છે ને સેરંદ્રી રાજાને આશ્રય લેવા, રાજા વિદ્યાલયમાં જવાના હોવાથી ત્યાં હશે એમ ધારી વિદ્યાલય તરફ એકદમ નાસે છે. તે જોઈ કીચક પણ જોરભર્યો ક્રોધયુક્ત થઈ તેનો પીછો લે છે.]

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—વિદ્યાલય.

અહનલા, કુંવર, કુંવરી ચૈરાટરાજા, કંકરણી, હજૂરી, તથા પછીથી સેરંદ્રી તથા કીચક.

મહાજા—[કુંવરકુંવરીને] આજે તમારા પિતાજી અહીં આવવાના છે માટે તેની આગળ તમારે વિવેકથી વર્તવું ને જે આજ્ઞા કરે તેનું ઉન્નધન નહોં કરતાં તમારા શિક્ષણથી તેમને ખુશી કરવા.

કુંવરકુંવરી—કાંઈ શીકર નહીં, એએા અમારા અભ્યાસથી
ખુશ થઈનેજ જશે.

[એટલામાં “ધણી ખમા મહારાજા ધીરાજ” એવો
અવાજ સાંભળવાથી બહુજલા તથા કુંવરકુંવરી સામા જઈ રા-
જાને વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ કરાવે છે.]

વૈરાટરાજા—[બેઠા પછી] મારા ખારા ફરજંદો, તમારી યુદ્ધ
કળા જોઈને હું ધણી ખુશી થયો હતો તે ખાતે બ-
હુજલાને શાખાશી ઘટે છે. ઉમેદ છે કે ગાયનકળામાં પણ
તેઓએ તમને તેવીજ રીતે પ્રવીણ કરેલા હશે. માટે
તેનું સાફ પરિણામ જોવા એકાદ વસંત રત્ન વિષે ગા-
યન સંભળાવો.

કુંવરકુંવરી—જેવી આગા પિતાજી.

સીંહાનો કનરો.

રત્ન બસંત, બની છે રૂપાળી, નીરજો નૌતમ વૃક્ષ નીહાળી. ટેક.
પુલ પલાસ, ગુલાબ રંગીલા, નવ પદ્મવ, વનપેલી રસાળી. રત્ન.
ગુંજન ભૂંગ, સુરંગ મનોહર, કોયલ કીર મયૂર મયાળી. રત્ન.
અંપા અંબેલી, ઝાગરા મરવા, ભાર અઢાર ખીલી ડુંભડાળી. રત્ન.

વૈરાટરાજા—વાહવાહ, તમારા આ ગાયનથી મને ધણીજ
આનંદ થયો છે. માટે તેવુંજ એક ઉપદેશ વિષેનું ગાયન
સંભળાવી મારા મનને ખુશ કરો.

કુંવરકુંવરી—બહુ સાફ પિતાજી.

કેરવા.

ભરમે જૂલ્યા શું બળેને ભગવાનનેરે. [એ વાર] ટેક.
આ ફુનિયાંતું મુખ ફુખ એવું, મૃગ તૃણાનું નીર હોય તેવું;
જાણી સ્વપ્ના જેવું, *સમજે શાનનેરે. ભરમે.
આરે જગતમાં જન્મ ધરીને, ચૈર્ષા-શિ ફેરા રહ્યો ફરીને;
આપ્યો મનુષ્ય અવતાર, માન એહસાનનેરે. ભરમે.
ગર્ભવાસમાં રક્ષા કીધી, દેક મનુષ્ય દયાજે દીધી;
તોપણ મર્મ ન જાણી, જૂલ્યો જાનનેરે. ભરમે.

વરાટરાજા—યાહ, તમારા ગાયનથી મને અનહદ આનંદ થયો
છે. શાઆશ અહનલા શાઆશ. હ્યો; આ ધનામચીદી.
[ચીદી આપે છે તેવામાં]

સૈરંદ્રી—[એકદમ પ્રવેશ કરી] અરે વૈરાટરાય તારા રાજમાં
તારી દાસી ઉપર કર કીચક જીલમ ગુજારે છે તેનો ન્યાય
કર અને એ ફુટના દાખમાંથી મને બચાવ. [એટલું
દેહેતાં કીચક આવી પોહોંચી કેશ ત્રાલી પાડુ મારી]

કીચક—અયે બેશરમ ફુટ રંડા, તું મને તરછોડી અહીંયાં ભાગી
આવી છે તેનો આ પ્રસાદ આપું છું. [મારે છે. અહનલા
જોઈ નહોં શકવાથી કંકરૂણી સામુ જોઈ દાંત કચડતી
આંગળાં હડાડે છે. તેથી કંકરૂણી સજુરી કરવા પગનો
અંગુડો મરડી બેસી રહેવા ઇશારો કરે છે.] યાદ રાખજે

*આ જગાએ બનાવેલી આ ગાયનતી છેલ્લી અર્ધા લીરી
એ વાર બોલવાથી એ ગાયન વધારે મધૂર લાગશે.

કાલ સુધીમાં તું મારે તાબે નહીં થાય તો હું તારી પુરો વસે કરીશ.

વૈરાટરાજા—ક્રીચકરાય, આમ કરવું તમને યોગ્ય નથી. [ક્રીચક બોલ્યા વગર ગુસ્સામાંને ગુસ્સામાં પોતાને મકાને આલ્યો જાય છે.]

કંકરુષી—રાજા, ક્રીચકરાય ઘણા મદોન્મત થઇ ગયા છે. માટે તમારે તેમને સમજાવવા જોઈએ.

વૈરાટરાજા—આકાશે હું તેને સમજાવીશ. [કહી જવા માટે હો છે.]

ચોવદાસ—ઘણી ખમા મહારાજાધિરાજની બોલ્યાલા. ઘણી ખમાં, ખમાં.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—વૈરાટ નગર. શહુ માર્ગ.

સૈરંદ્રી—અરે આ અબળાની રાત્રીએ પણ દાઢ સુણી નહીં. પોતે પ્રસિદ્ધ થઇ જાય માટે પતી, ધર્મ અને અંગુને, મારાપર પડતો અસહ્ય જીલમ જોવા કરી મારી કાંઇ સાર લીધી નહીં ત્યારે હવે મારા સત્યનો ભંગ થતો શી રીતે અટકાવવો? આજ જીવ અંધારી રાતનો સમય છે, અર્ધી રાત તો વીતી ગઇ છે પણ પતી પાસે જઇ દુઃખ દર્શાવી આશ્રય લીધા શિવાય છુટકા નથી. ઓ ધનુરદા

તું તારી રંક બાળકીને તેનાપર પડતાં વિધતોથી બચાવ.
[ચાલતાં ચાલતાં]

બનજરો.

ત્રાહી ત્રાહી અરે ભગવાના. કર દૂર તું દુઃખ નીશાના ટેક.
જાયે સદ્ધાં સંકટ નહીં આરે, નહીં મૂળને કોઇ ઉગારે;
આવ્યા દેખવા દુઃખ જમાના, ત્રાહી ત્રાહી અરે ભગવાના. ૧
પાપી કીચક કરે મહા કેર, ત્રીભૂવન ધણી ન કરે મ્હેર;
શ્રી વળ્યા સતી સૂખ પાના, ત્રાહી ત્રાહી અરે ભગવાના. ૨
રાજ રાયે તો દાદ ન દીધી, નહીં ધણે અરજ ઉર લીધી;
નહીં જોયા ભક્તિ તણા આના, ત્રાહી ત્રાહી અરે ભગવાના. ૩
પતી પાંચ પાંડવ ધણા બળીયા, પણ પરવશથી પ-તળીયા;
જોઇ ઝરવે ચશમે ઝેર છાના, ત્રાહી ત્રાહી અરે ભગવાના. ૪
જાડે તોપણ તેની પાસે, બારી બચવાની કાંઈ થાશે;
સ્થાય કરશે કુંઘક એ દાના, ત્રાહી ત્રાહી અરે ભગવાના. ૫
[જાય છે.]

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—વૈરાટનગર કંકરૂપીનું મકાન.

કંકરૂપી, સૈરંદ્રી.

સૈરંદ્રી—[એકલી] પતી, ધર્મરાજનું મકાન તો આવી પહોંચ્યું
પણ તેઓ તો દરવાજે બંધ કરી સુઇ ગયા જણાય છે.

એટલે હવે તેમને જગાજ્યા શિવાય છુટકો નથી. [કહી જગાડે છે.]

બીબાસ.

જાગોને પિયુજી મારા, ધર્મ હીતકારી.

ધર્મ હીતકારી પીયૂ, દાસી છું તમારો. ૭૬.

સુખેથી સુતા છો સ્વામી, જાગીયે અંતરજામી;

સતી સીર નામી નામી, કહે છે પુકારી. જાગોને.

કંકરુષી—કાણુ પ્રિયા સૈરંદ્રી ? [દરવાજો ખોલી]

[ઘરસે યહાં કોન ખુદાકે લીયે લાયા મુજકો—એ રાહ.]

સતી આ સમય નહિં, છતાં શું આવવું થયું;

મારું મન નીરખીને, સતીને અંદેશાધ રહ્યું.

ચહેરે નહીં નૂર કહો, વાત ઉતપાત તણી;

જોઈ દિલગીર રે, દીલદાર શીકર થઈ ઘણી.

સૈરંદ્રી—[ખુશ રહો સનમ જા મેરાખી દાતા બેલી—એ રાહ.]

શું કરું હું મારું દુઃખ, નહીં મમ બેલી;

આ દ્રોષદી ફખણી સોર, ઉગી ફખવેલી.

બહુ કીચક કરી તોફાન, સંતાપી મારે;

કાંઈ કરવા મહારી સ્હાય, ચડે નહીં બહારે.

મને મહેલની માંહી, મુદલ નહીં રાજે;

દેખતાં મૂજને તુર્ત, ભાગ એ ભાંજે.

કરે કીચક મુજપર કેર નજર બદ નાખી;

તે પડતિ પીડાથી નાય, ધનત ઘો રાખી.

કંકરુષી—પ્રિયા, તમે આમ બાવરાં કેમ બની જાઓ છો ?

પુર્વે નળ રાજ તથા સતી દમવંતીએ કેટલું દુઃખ સહન કર્યું છે તે તમે જાણતાં નથી? તમારું દુઃખ અમારા જાણવામાં છે પણ, શું કરીયે? આ ટાણે એ કીચકનું કાટલું કરવા જતાં જાડીર થઇ જઇએ એટલે ફરી તેર વર્ષનો વનવાસ ભાગવવો પડે તેથી આપણા દુઃખનો કાંઈ દીવશ પાર આવે નહીં માટે આ વેળા ગમે તેમ કરી આપણે છુપા રહેવાના પંદર દીવશ બાકી છે તે વીતે એટલે કીચકે તમારાપર જે જીલ્લમ યુલ્લરેલો છે તેનો પેહેલવેહેલો બદલો લેશું.

સૈરંદ્રી—દીક, બીજું શું? આ ટાણે તમે રૂપીવેશ ધારણ કર્યો એટલે મારો કાંઈ ઇલાજ નથી જેથી હું રજા લઈ છું.
[ઉઠે છે.]

કંકણી—હા, વેળાસર પહોંચી જાઓ. અને આમનું જીઓ તમારે ગભરાવું નહીં, તે બાબત હું સમજાવીશ. [કંકણી બારણાં બંધ કરે છે ને રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં.]

દીંડી.

સૈરંદ્રી—રાખ સત તું સતી નારનું મુરારી,
પ્રાણ પતીએ પણ મૂજને વિદારી;
હવે સાહી રહી બાંહી તો તમારી. રાખ૦
કીચક કૂર કરે કૂર બહુ બારી,
સંતાપ સતીનો ન હર ધારી;
તે કુશ્તા જીલ્લમથી હાય હારી. રાખ૦

વન દુઃખથી આવી નહોતી હારી,
આ કૂરેતો તડાપ સતે મારી;
એની કરજો વણે વાલમાં વિચારી. રાખ.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—વૈરાટનગર અહનજાનું મકાન.

અહનજા, સૈરંદ્રી.

સૈરંદ્રી—[મનમાં] આ અર્જુનનું મકાનતો ખુલ્લું છે એટલે
તેઓ જંગલ હોય એવું જણાય છે, તેથી અહીં ખારણાં
ઉઘડાવવાની કચાટ કરવી પડે તેમ નથી. ચાલ તેની
પાસે પણ જતી આવું. [દાખલ થતાં]

બ્રહ્મજા—કેમ પ્રિયા સૈરંદ્રી આ ટાણે તમારે આવવું કેમ થયું.

સૈરંદ્રી— શુરૂગોવિંદના મહીનાનો રાગ.

[સ્વસ્ત્ર શ્રી સ્નેહપુર સ્થાન, શોભિ સાંરે.—એ રાગ.]

કુટચાં કર્મહીણીનાં ભાગ, દુઃખ શું દાખુંરે;
ધરતી માત દીપે નહીં ભાગ, નહીંતો ન સાંખુરે.
કરે કેર કીચક સાક્ષાત, કાંઈ ન કે' છેરે;
સંતાપે છે સતીની જાત, દુખડાં દે છેરે.
ગઈ ધર્મ પતીની પાસ, કાંઈ ન જાણ્યુંરે;
ઉત્તરો બોલ્યા નાખીને નીશાશ, શીતુર શું આણ્યુંરે.

આપ આપ તણા સત માટ, ધ્યાન ન દેતારે;

ત્યારે ટાળશે ટોણુ ઉચાટ, ટાળી દુનૈતારે.

બ્રહ્મજા—તમારું દુખ ટાળવું એ અમારું કામ છે પરંતુ ધર્મ-
રાજ્યએ હાલ તેના ધલાજ નહીં લેવા જે ખામોશ પકડી
છે તેના વિશ્લેષ મારાથી વર્તી શકાય નહીં અને તે
આ તમામ જોયા કરે છે તે વાજબીજ કરે છે, કારણ
પંદર દિવસ સાર કરીને દ્વિતીયી આવાંને આવાં દુઃખ વેારી
લેવાં એ કેમ બને, માટે પંદર દિવસ ઇશ્વર તમને જેમ
રાખે તેમ રહેા. પછી શત્રૂનો નાશ કર્યા શિવાય અહીંથી
આગળ મગલું ભરવું નથી.

સૈંદ્રી—એ પાપીયી હું પંદર દિવસ શી રીતે બચી શકું ?
તમારા દેખતાં તેણે મને એક દિવસમાં પોતાને તાબે
થવા દુરજ પાડી છે તે તમે જાણો છો છતાં મારી કાંઈ
બહાર કરતા નથી એ તમારા પુરુષાતન તથા ધર્મને
હીણપત પહોંચાડે છે તે તમે નથી જાણતા, ત્યારે તમને
શું કહેવું ? આ ટાણે તમે જે પોષાકમાં છો તેવુંજ
જણાવી આપો છો ત્યારે હવે તમને વધારે શું કહેવું ?
જેમ બાવી હશે તેમ થશે. હવે હું રજા લઈ છું.

બ્રહ્મજા—મારા કહેવાથી તમને માફ લાગે છે પણ આ ટાણે
મારો કાંઈ ધલાજ નથી તોપણ ધર્મને કહી તમારી મુ-
સ્કેલી ટાળવા તજવીજ કરીશ. બલે આ ટાણે તમે
ત્રુત મકાનપર જાઓ. [જાય છે.]

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—વેરાટનગર, અશ્વશાળા.

અશ્વપાળ, તંતીપાળ, સૈરંદ્રી.

[દરવાજા આગળ અશ્વપાળ તંતીપાળ એકા છે ત્યાં સૈરંદ્રીને આવતી જોઈ]

અશ્વપાળ તંતીપાળ—કેમ સતી આમ કુખી એહેરે આ ઠાણે શા માટે આવવું પડ્યું? એની બધી શું આકૃત આવી પડી છે ?

સૈરંદ્રી—[જોડું ના જોયું માડી જોડું ના જોયું માડી—એ રાહ]
નાથ, નમેરી નાંખે મારી; [બે વાર]
કરે ન કાંઈ સ્હાય સતી કુખ શોષી હવે હારી.
કાચક જે પાપી પુરો બળાયો [બે વાર]
દેખી આ દીન દાસીને એ મોહ ધરી છળાયો.
તેથી દુરાચારી મને ચાહે, [બે વાર]
જ્યાં દેખે ત્યાં પીછો પકડે, બાંધે એ કુખ દાહે.
ધર્મ અર્જુન સહુ જાણે, [બે વાર]
કાંધી ન કાંઈ સાર સતીની કુઃખ એ પરમાણે.
બલા શું કરવું હવે મારે, [બે વાર]
આપ સરવતી સ્હાય પીના કાણ અબળા ઉગારે.

અશ્વપાળ તંતીપાળ—પ્રીયા એમાં તમે એટલાં બધાં શા માટે

મુંઝાઈ ગયાં છે? અમો પાંચે ભાઈયો આગળ એતો શું પણ એના બીજા નવાણું કીચકાનીએ શી વીસાત છે કાલ સવારે પંદર દિવસ પુરા થઈ રહેશે એટલે એ પાપીને પુરો કર્યા પછી બીજે કામે વળગશું, ત્યાં સુધી આપણે જેમ છુપાં રહીએ છઈએ તેમ તેની છુપી રીતે તજવીજ કરશું. અને એ બાબતમાં ભાઈ અર્જુન તથા ધર્મની સલાહ પ્રમાણે વર્તી તમને કંઈ હરકત નહીં આવે તેમ કાલે તજવીજ કરાવશું તો ખુશી થઈ આ ટાણે વખત ઘણો ગયો છે માટે મકાનપર જાઓ.

સૈરંદ્રી—એ કુટે તો મને કાલેજ પોતાને તાણે થવા જાણી કરી છે માટે આ ટાણે તેના કાંઈ ઘલાજ સવાય તોજ માઈ સત રહી શકે તેમ છે અને ત્યારેજ મારાથી ઇવી શકાય તેમ છે.

અશ્વપાલ, તંત્રીપાલ—એ બધી ચીંતા તમે આ ટાણે તથા ઘો એ બાબત ધર્મ, અર્જુનને, પુરી ફીકર હશે તેનાથી અમો શું વધારે કરી શકવાના હતા એ તો વિચારો?

સૈરંદ્રી—તમાઈ પ્રાક્રમ પણ જાણવામાં આવ્યું. રૂપી, વ્યંડળથી, જેમ કંઈ ન થઈ શકે તેમ ખાસદારથી પણ શું થઈ શકવાતું હતું એતો અહીં આવતાં પેહેલાજ મેં વિચારી લીધું હતું પણ તેમાં તમારો કાંઈ દોષ નથી. મારા કર્મ નો દોષ છે એટલે હવે હું જાઉં છું. [જાય છે.]

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ--વૈરાટ નગર બહુવનું મકાન.

બલ્લવ, સૈરંદ્રી.

સૈરંદ્રી—[સ્વગત] રખડી રખડીને યાદી પણ કીસ્મત કરે તેવું કોઈ ન કરે. આ ટાણે પોતાના હતા તે પણ પારકા થઈ બેઠા ! જો આ બલ્લવ રહાય નહીં કરે તો કાલે માઈ સત્ય શી રીતે રહેશે તેનો મને કાંઈ સુજાણ પડતો નથી. અંતે તો સત્યનો બેલી ઇશ્વર છે. [બારણાં સાંભળે] અકરમીને શુકન પણ શા કામના ! આ બલ્લવ પણ સુધ ગયેલ છે તેને જગાડ્યા વગર જવું એ આ ટાણે કાંઈ કામનું નથી [બારણાં ડોકે છે.]

બલ્લવ—[બારણાં ઉઘાડી] અરે ! પણ આ ટાણે આવે રાતે રહેરે કોના દુઃખથી આવવું પડ્યું છે ? એવો ઉન્મત કોણ ? કે જેણે સતીનું મુખ મ્હાન કરી, દુઃખના દરિયાવમાં ડુબાવી દીધેલ છે. પ્રીયા, આવું બધું શું છે ? મારાથી જોઈ શકાતું નથી. મને કાંઈ એન પડતું નથી. જે બન્યું હોય તે તુરત નિવેદન કરો એટલે દુઃખ દેનાર માણસ હોય તેનું માથું ઉઘાડું અને જીત હોય તો કાર કરી નાખું.

સૈરંદ્રી—[ગદગદીત કંઠે]

[મેરા ગમકા તરાના, સુતીયે શીસાના,—એ રાહ.]

કુઃખ કુઃખની મારી, આવી બીચારી, સ્હાય દે સારી,
અયે મારા મહારાજ. ટેક.

કીચક કેરું કરે ઘણો, મુજ અબળાની માથ;
ગુહી બગાડી મુજ પરે, તેથી બચાવો નાથ;
ગદ, છું છેક હારી, કુઃખ છે ભારી, સ્હાય દે સારી,
અયે મારા મહારાજ.

કુશે ગ્રાહીને પાટુઓ, મારી પડખા માંહી;
નારો નારી ઉચ્ચો, બેઠ રહ્યા અરજી ન ત્યાંહી;
રાખી, લાજ ન મારી, મન વિચારી, સ્હાય દે સારી,
અયે મારા મહારાજ.

ધર્મે નયને નિહાળીયું, વિદ્યાલયની માંહી;
કરતાં કેર કીચકને, શક્યા કરી. ન કાંઈ;
પણ, નીરખી ખવારી, યતી ત્યાં મહારી, સ્હાય દે સારી
અયે મારા મહારાજ.

રાયે દાદ ન સાંભળી, કરવી ક્યાં ફરીયાદ;
સહદેવ નીકુંજે નહીં ગણી, દીન દાસીની આ દાદ;
ધના, પકડી તારી, કહું પુકારી, સ્હાય દે સારી,
અયે મારા મહારાજ.

સુદ્રશ્ના સંતાપતી, કરે બાપની સ્હાય;
દાસદાસી દોડે મારવા, મારે ફરતી લાગી સ્હાય;
બને, તો લે ઉગારી, આશ છે તારી, સ્હાય દે સારી,
અયે મારા મહારાજ.

નહ્ય—[હજી કત્રી લાહી વપુ માંહી કત્રીમાં ચુંરે આવી ખુટયુંરે.

એ રાહ.

હાય હાય કોઈ કેવો દેર, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે;
 મારી ખારી વાળું તેનું વેર, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 મારી મારી કંઈ પાયમાલ, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે;
 કાઠ જાણવા ન પામે હાય, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 મુકુ નહીં તેને જીવતો સાર, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે;
 ધીઃક કીધો મુજ અવતાર, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 દુબયું દીવ ઉઠી ઉર જવાલ, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે;
 જીવતીજ ઉતારીશ ખાલ, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 કુરે કીધી સતી પર આંચ, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે;
 મુણી સજગી ઉઠ્યાં છે રોમાંચ, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 આંગે આંગ લાગી ગઈ હ્વાય, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 મરતાં મરતાં કહે ત્રાણ, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 માઈ મુગદળ મૂછી પ્રહાર, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.
 લાત લાગતાં જાયે જમદાર, પાપી પ્રાણીયાને ન છોડુંરે.

સતી, તેને માર્યા પછીજ મારે અત્ર ગ્રાહ છે. ત્યાં સુધી
 વિજ્રકુલ હરામ છે; માટે જે વિદ્યાલયમાં તેણે તમારી
 ઇજ્જત પાડી છે તેજ વિદ્યાલયમાં કાલે હું તેનો પ્રાણ
 લઈશ. એટલા માટે તમારો વેપ ધારણ કરી અગાઉથી
 હું ત્યાં જઈ બેસીશ અને તમે તેને ત્યાં આવવા સમજાવી
 હરાવ કરશો એટલે કાઠ ન જાણે તેમ તેનો પ્રાણ પાં-
 ધરે પરમેશ્વર પાસે જવાળ દેવા જાય.

સૈરંદ્રી—અહુ સાઈ પતીજી, કાલે સાંજના હું તેને, ત્યાં આવવા
કહીશ. [એમ કહી રજા લઈ જાય છે.]

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—કીચકનો મેહલ.

કીચક, સૈરંદ્રી.

કીચક—[એકલા મન સાથે] સૈરંદ્રીને આજે તાણે યવાનું
કથું હવું પણ હજી તે આવી નથી. આવ એટલે તેના
કાલાવાસા ઉપર કાંઈપણ ધ્યાન ન આપતાં અહીંથી
જવા દેનાર નથી. [એટલામાં સૈરંદ્રી આવે છે.]

સૈરંદ્રી—કીચકરાય, તમારા હુકમ મૂજબ હું હાજર થઈ છું,
પરંતુ મનુષ્યરિવાજ પ્રમાણે તમારી આપણી જીંદગીની
ગાંઠ બાંધવા પેહેલાં તમે વિદ્યાલયમાં આવશો એટલે
પછી તમારા કહેવા મુજબ હું હમેશને માટે તર્તીશ.

કીચક—વાહવાહ, ઘણી જુશીની વાત. તમારો તેમ વિચાર
થયો છે તો તે પ્રમાણે કરવા હું કંઈ વાંધો લેવાનો
નથી માટે મારે કયે વખતે ત્યાં આવવું તે જણાવો.

સૈરંદ્રી—આપ દીવાળતી થયા પછી એકલા આવવા તસ્દી લેશો.

કીચક—અહુ સાઈ.

સંરંદ્રી—ઉપરની આગત હું સંતલશ કરવા આવી હતી માટે
આ ટાણે મને જોઈતી તજવીજ કરના રજા આપશો.
કાંચક—પધારો ખુશીથી; હું પણ મારી તજવીજ કરી લઉં.
[અન્ને ઉઠે છે.]

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ—વૈરાટનગર, વિદ્યાલય.

બલ્લવ, કીચક.

બલ્લવ—[એકલા] અંધારું તો થઈ ગયું પણ કુટ કીચક હજી
આવ્યો નહીં માટે ચાલ જરા ઉઘ લઈ લઉં ત્યાં આવી
પોહોંચશે. [કહી બારણા આડા પગ બરાબી સુવે છે
તેવામાં થોડી વારે કીચક આવી]

કાંચક—સૈરંદ્રી બારણાં ખોલ. [બારણાં નહીં ઉઘાડવાથી]
બારી મેરંદ્રી, રસાલી સૈરંદ્રી, અલખેલી સૈરંદ્રી, હજી શું હક
પકડી રહી છે? ખોલ જાણી [એમ કહી બારને પાકુ
મારે છે એટલે બલ્લવ એક પગ ખેંચી લે છે જેથી
બારણાં ઉઘાડવાં કીચકે અંદર પ્રવેશ કરવાથી]

બલ્લવ—[એકદમ કીચકનો હાથ ખેંચી ફેરવતા] સૈરંદ્રીવાળા,
લે આ સૈરંદ્રીની સારીનો સૈરંદ્રો તેનો ગાંધર્વ પતી.
[આંચકો મારી પછાડે છે.]

કોચક—[આંચકો લાગી પાછડાવાથી] હં, અરે બૂલ્યો. હવે
અહીં નહીં આપું. તેમ સૈરંદ્રીના સામુ પણુ નહીં જોજી.
મેહેરબાની કરી મને જાણ દે-જાણ દે, જીવતો જાગે
તો તારો પાડ.

બલ્લભ—તુને સૈરંદ્રીએ કહ્યું હતું કે “મારા ગાંધર્વ જેવા
પતી છે માટે મને દુઃખ દે માં” તોપણ તે માન્યું
નહોં [એમ કહી કચરે છે] બોલ, તેં સૈરંદ્રીનો ચોટલો
કયે હાથે પકડયો હતો? એટલે તારૂં સમાધાન કરે.

કોચક—હા આપુ, મને જીવતો મુક [કહી હાથ બતાવી] મારા
આ હાથે મેં સૈરંદ્રીનો ચોટલો પકડયો હતો.

બલ્લભ—તે ત્યારે એ હાથનું પેહેલું નીવારણ [એમ કહી તેના
પેટમાં હાથ ખાસી દે છે] અને ગરદન વિગેરે તમામ
ભાગ એક દડાને આકારે બતાવીને] હવે મારા જીવને
શાંતી થઈ; આ દુશ્મના બનેલા દડાને જરા પુઠપાંજળી
કરી લઈ એટલે ફરી કાંઈ વસતવસો રહે નહોં [મુરદાર
કીચકતા દડાને પાટુએ ચડાવે છે] ચાલ હવે આ દ-
ડાને કરામાં ભરાવી મકાને જઈ નીરાંતે નીંદ્રાવશ થાજી
[દડો કરામાં ભરાવી જોધને] લેને આને માથે કુંઠ
નિશાની પણુ કરતો જાગે કે ફરીથી કાંઈને હાડકાં
ગોતવાં વસમા પડે નહોં. એમ કહી “કાંયો કીચકરાયતો
સાજો મેં માર્યો મેં માર્યો” એવું લખી જાય છે.]

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—વૈરાટનગર, રાજાની ખાનગી બેઠક.

વૈરાટરાજા, પ્રધાન, સીપાઈ, હજૂરી.

વૈરાટરાજા—પ્રધાનજી, આજે કીચકરાય સૈન્યાધિપતી નિત્યની વરધી દેવા કેમ આવેલા નથી? હજૂરી, તપાસ કરી બોલાવો.

હજૂરી—બહુ સારું મહારાજા જાતો છું. [જાય છે.]

પ્રધાન—હમણું એમને ઉત્તપાત બહુ છે. કંઈ કામમાં પડી ગયા હશે.

રાજા—એમજ છે. હમણું આવણા કામમાં થોડા પ્રવર્તે થતા હોય એમ જણાય છે.

વીજો હજૂરી—મહારાજા, બહાર અહનલાનું માણસ તેમના તરફથી કાંઈ અરજ કરવા આવેલ છે, જો હુકમ હોય તો બોલાવી લાવું.

વૈરાટરાજા—એને આવવા દો. [સીપાઈ હાજર થાય છે]

સીપાઈ— મહારાજા સાહેબ, વિદ્યાત્રયમાં કરામાં લટકતો એક કુચાંદીથી અજાયબી ઉપજાવે એવી રીતનો ગોજો બરાણો પડ્યો છે. વળી તેનાપર કંઈ લખેલું પણ છે જેથી અહનલાએ ખબર આવવા મને મોકલ્યો છે.

વૈરાટરાજા—પ્રધાનજી એવું તે શું હશે ?

પ્રધાનજી—જોયા શીવાય કંઈ કહી શકાય નહીં. આજ દિવસ સુધીમાં એવો બનાવ જોવામાં આવેલો નથી.

વૈરાટરાજા—આલો ત્યારે આપણે જોવું જોઈએ. [આવેલા સાપાહીને] એ ખબર તું રાણીને મેહેલમાં મોકલાવ એટલે તે પણ આવીને એક બાળુથી જોઈ શકે.
[સર્વે જાય છે.]

પ્રવેશ ૧૧ મો.

સ્થળ—વૈરાટનગર વિદ્યાલય.

બ્રહ્મજ્ઞા, વૈરાટરાજા, વિદુષક, સુદ્રાતા, બલ્લવ તથા બીજા નોકરો.

વૈરાટરાજા—[આવીને જોતાં જોતાં] બ્રહ્મજ્ઞા, આતે શું હશે? બૂચોને તેને માથે કંઈ ચઢેલું પણ લખેલા જણાય છે. વાંચો જોઈએ શું છે ?

બ્રહ્મજ્ઞા—કંઈ લખેલું તો જણાય છે [આવેલાઓને] જોનાથી ઉઠેલાતું હોય તે વાંચો. સર્વે વાંચીને મનમાં સંમત છે પણ કાંઈ પ્રસીદ્ધ બોલતું નથી જોયું.

વૈરાટરાજા—[વાંચે છે] કાંચો કીચક રાહતો સાજો મેં માર્યો મેં માર્યો.

વિદુષક—રાણીજી આતો તમારા કીચક બાધનુંજ કાટકું- તે

પણ રાજજીવેજ કાઢી દીધેલું જણાય છે એટલે કેહવું
પણ કેને ? જુઓ વાંચે છે તે સાંભળો. અરર બાગ
મળ્યા સર્વેના ! હાય હાય આ લટકતો બર બરોડો
પણ એ બાધનોજ હોય એવું જણાય છે.

સુદ્રઘા—[રાજને] હાયહાય હવે શું કરવું ! મારા બાધને
તમે ઉઠીનેજ વગર વાંકે મારો નાખ્યો ! તેણે તમારું શું
બુરું કીધું હતું ?

વૈરાટરાજા—તને મેં માર્યો નથી પણ તેનાપર એમજ લખેલું
છે. હવે ત્યાં કોઈ પોહોચી શકે એવા માણસને બોલાવી
છોડાવી જોઈએ તો માત્ર મ પડે જ શું છે.

સુદ્રઘા—એટલા જીવો તો આપણા બહુવ છે માટે એને
જલ્દી બોલાવો. મને કાંઈ એન પડતું નથી. [સિપાહી
સાંભળીને દોડતો જઈ બદલવને બોલાવી લાવે છે.]

વૈરાટરાજા—અરે બદલવ, આ કરાને તું અડી શકે તેમ છે
માટે ત્યાંથી એ ગોજો હેઠો ઉતાર.

બલ્લવ—એ ગોળામાં શું છે ?

વૈરાટરાજા—કાચકરાયને મારીને કાંઈએ ટંગાડી દીધેલ હોય
એવું લાગે છે.

બલ્લવ—ત્યારે એ મુડદાને મારાથી શી રીતે અડકી શકાય ?

વૈરાટરાજા—અશ્વાત્થી સાટે તો જો કાચકરાયજ હશે તો એ
ગોજો બીજા કોનાથી ઉપડી શકે એમ છે ? એ કામ પણ
તારેજ કરવું પડશે.

ઘલ્લવ—બહુ સારું મહારાજ. [એમ કહી ગોજો હોઠા ઉતારે છે.]

વૈરાટરાજા—અરે! આતો કીચકરાયને મારીને તેના સઘળા સાંધા એક કરી દીધેલા છે. આ પ્રમાણે તેનો મારનાર કાણ હશે ?

સુદ્રશ્ના—એ મારા ભાઈનેા પ્રાણ લેનાર મનુષ્ય નથી પણ નીમકહરામ સૈરંદ્રીના ગાંધર્વ પત્ની શિવાય બીજા કાઈનું કામ નથી. માટે એ રાંડને પણ તેના બિળીજ બળાવી નાંખવી. નખાદણીએ મારું સત્યાનાશ કાઢી નાખ્યું. હજીયુરી, એ રાંડને અહીં પકડી લાવો. [હજીયુરી જાય છે] બલ્લવ, એ સૈરંદ્રીને બાળતાં ગાંધર્વો હરકત કરે નહીં માટે તારે મારા ભાઈએની સાથે જવું. [સૈરંદ્રીને પકડી લાવે છે એટલે બલ્લવ મુડદાંને સ્મશાનમાં લઈ જવા નીકળે છે તે જોઈ રાણી “અરરર પરમેશ્વર” બોલતી મુઠ્ઠા ખાધ પડે છે. તેથી સર્વે માણસો તેની સારવાર કરવા તેને વિદ્યાલયના મકાનમાં લઈ જાય છે.]

પ્રવેશ ૧૨ મો.

સ્થળ—વૈરાટનગરનું સ્મશાન.

કીચકો, બલ્લવ, સૈરંદ્રી.

બલ્લવ—[કીચકને અગ્નીદાહ દેવાવ્યા પછી સુદ્રશ્નાના બીજા તવાણું ભાઈએની] હરામખોરો, હુઆએ, તમે પણ

એકજ ઓલાદના છે માટે તમેને જીવતા રહેવા દેવાથી આગળ ઉપર શું ખરાબી નહીં થવાતી. તમારા પણ તેના જેવાજ હાલ કરવા બેઠાએ [ડરીને કીમકો બાગવાતું કરે છે] ક્યાં બાગો છો ? હવે હું તમને જીવતા મુકું એમ નથી. [એમ કહી એક એકને પકડતો જાય છે તેથી]

કીચકો—અયે જીવનદાતા, અમને માર માં. અમને જીવતા મુકીદે, જીવા દે તારું કાંધ નામ પણ નહીં લખાયે. [બહુલવ પકડી અગ્નીમાં નાખતો જાય છે તેથી સર્વ] અરરર, ઓયરે, ઓય, ઓય રે રે રે પરમશ્વ-રા. [બહુલવ સર્વને અગ્નીમાં હોમી દે છે.]

વલ્લભ—પ્રિયા, તારે હવે રાજકુટુંબમાં મ્હોં બતાવવામાં કુંધ લાભ નથી માટે તું અહનલા પાસે છુપી રીતે થોડા દીવશ બાકી રહ્યા છે તે પુરા કર. અને કાંધ જાણે નહીં તેવી રીતે અહનલાના મકાનમાં જઈ પહોંચજે. મેં જે નવાણું હોમ્યા છે તેનો રાજરાણીને યોગ્ય ખુલાસો કરી સમજાવીશ. તે ખાતે તારે મારી કાંધ ફિકર રાખવી નહીં અને ખાનગીમાં આ વાત અહનલાને નિવેદન કરજે.

સૈંદ્રી—સારું પ્રાણનાથ.

[એમ કહી જાય છે.]

પ્રવેશ ૧૩ મો.

સ્થળ---વૈરાટનગર, વિદ્યાસય.

વૈરાટરાજ, રાણી સુદ્રમા, બલ્લવ તથા રાજના નોકરો.

વૈરાટરાજા—[રાણીને] હવે તમે જરા સાવધ થાઓ અને એકદમ એટલો બધો શોક કરવો તજી દો. બાવી મટતું નથી. તોપણ કોઈ મનુષ્યે એવું કામ કર્યું હોય તો પલમાં તેનો બદલો પાળવા સુધીયે નહીં પણ આમાં આપણે કોંઈ ઇલાજ નથી. [રાણી આંખ જાલી સાંભળ્યા કરે છે તેવામાં બલ્લવ આવી]

બલ્લવ—મહારાજ, તમારા દુઃખ ભિગો તમે મને ક્યાં દસાઓ? સ્મશાનનો બનાવ શું કહું ! તે કેહેતાં મારી જીભ ઉપડતી નથી.

વૈરાટરાજા—કેમ ! સ્મશાનમાં શું થયું ?

બલ્લવ—નજાદ ગ્યું. રાણીના નવાણું ભાઈયો તેના માટા ભાઈના મૃત્યુના એદથી ઉપરાઉપરી તેની ચેહમાં જખ્મ રીધી પડી બળી મુઝ્યા. એકને પકડું તો બીજો પડે અને બીજી તરફથી ઝેરંદ્રીને બચાવવા ગાંધર્વો ચળ કરે તેના સામે લડત લેતાં છતાં પણ તમ્મામ કીચકો બળી મુઝ્યા.

સુદ્રમા—[સાંભળીને છાતી કુટતી] હાય ! હાય ! પરમેશ્વરા ! આવડો બધો શો જુલમ ! !

[સીતાહતા મહીનાનો રાગ.]

કરવો દોષ ઘટે નહીં આમ, સુણીને ઝુરી મરે;
માર્ગ કીચક બાધ તમામ, ફરીયાદ ક્યાં કરે.

પાળીપોલીને મોટા કીધ, તેને તું સંહારતો;
હોય જરૂર જેની જગ માંહી, તેનેજ તું મારતો.

તેથી પાછળનારે તમામ, સંસારે સુકાયરે;
તેનું તારે શેનું કામ, મરે કે મુંઝાયરે.

બળીયા સોસો જેવા બાધ, તેમાં નહીં કો રાખીયો;
ઉઠો અમ્ની ઉરે ધુંધવાધ, જીલમ જળરો નાંખીયો.

તારું રાજ સુખ તું સંભાળ, તેને હવે શું કરે;
માર્ગ માર્ગ દીન દયાળ, કારી ધા ન વિસરે.

એના અવજે લેતે મુજ જનન, તોનો નહોતું દાઝતું;
પણ કાઢ્યાં કલેજાં નીદાન, હાય મારું શું થયું.

લેધલે લેધજે ઝટ જનન ફુખ ન ખમાયરે;
તારા કૃત્યથીરે બગવાન, દેહી આ દમાયરે.

[એમ કહી બળાપો કરતી પછાડાટી ખાય છે. સર્વે આસના-
પાસના કરે છે.]

પ્રવેશ ૧૪ મો.

સ્થળ—વૈરાટનગર રાજાની કચેરી.

વૈરાટરાજા, પ્રધાનશ્રી, કંકરશી, અહલવ, અશ્વપાળ,
તંત્રીપાળ, અહનલા, દ્રૌપદી.

ઘેરાટરાજા—પ્રધાનજી, કીચકરાપના ગુજરવાથી આપણા રાજ્યનો ખરે ખરો સ્થંભ તુટી પડ્યો છે હવે એ જગાએ નીમવા કોઈ લાયક માણસ શોધી રાખવો કારણ કોઈ દુશ્મન જોરાવરી કરે તો તુરત તેનો નાશ કરવો જોઈએ. માટે જેમ બને તેમ ઘેળાસર તજવીજ કરવી. [તેવામાં તંત્રીપાળ આવીને]

તંત્રીપાઠ—મહાનાજી આપણી ગાયોના ટોળામાંથી કુદ્દ કુદ્દો-ધનનાં માણસો જીલમથી કેટલીક ગાયો વાળી ગયાં છે તેની ખબર આપવાને એકદમ આપની પાસે આવ્યો છું.

ઘેરાટરાજા—અરે ! પડતીમાં પડતીજ હોય ! કે કીચકનો નાશ થયો; પાંડવો જે સારછત્ર તેઓ રાજ છોડી વનવાસે ગયા એટલે વગર કારણે હસ્તીનાપૂરનો હાલનો મહાન પણુ દૂષ્ટ રાજા કીચવણી કરવા લાગ્યો, તેનો શું ઉપાય કરવો ? હું ક્ષત્રી છું એટલે મારાથી બેશી તો રહેવાશે નહીં પણ તેના પુત્રકળ દળ આગળ મદદ લીધાનો હું શું કતેહ મેળવી શકીશ ?

કાંકણણી—ઘેરાટરાજા, સત્યનો બેલી ધશ્વર છે. તું કંઈ શીકર નહીં કર. તું જે પાંડવોને સંભારે છે તેજ તારી સહાય કરશે. ને તેઓ તારી પાસેજ છે. [ઉભા થઇને] જો અમારા વનવાસનાં તેરે વર્ષ આજે પુરાં થઇ રહ્યાં છે. હું પોતે ધર્મ, અને બ્રહ્મલા તે અર્જુન, બલ્લવ, તે બીમ, અશ્વપાળ તે નીકુળ, તંત્રીપાળ તે સહદેવ, અને સંરંદ્રી તે સતી દ્રૌપદી છે. રક્ત છુપા વનવાસને લીધે

વેપ બદલી જીદાં નામ ધારણ કરી તારી પાસે દિવસ નિર્ગમન કર્યા છે. [સર્વે સંતલશ મુનબ હાનર થઇ જાય છે તેથી] તે ખાતે તારો પૂણ ઉપકાર માનીયે છઇયે.

વૈરાટરાજા—[સિંહાસનપરથી એકદમ ઉઠી જઇ હાથ જોડી]
અરે તમે ધણું આડું કીધું, તમે મને દોષમાં નાંખ્યો કારણ હું જે તમારો તાબેદાર તેણે તમારી પાસે પોતાની નોકરી કરાવીને તથા બીજી રીતે નાના પ્રકારે દુઃખ દીધેલું છે. તેનો તીર્થરૂપ પાંડવો, તમે મારો અપ્રસન્ન ક્ષમા કરો, અને આ રાજપાટ આપ સંભાળો એટલે મારા નિયમ પ્રમાણે આપની સેવા બળવું. આ પ્રસંગે આપના છતા થવાથી મને જે આનંદ થયો છે તેના બદલામાં તમારી સાથેનો પુર્વનો ચાલો સંબંધ જોડી રાખવા મારો કન્યા ઉત્તરાકુંવરી અર્જુનના પુત્ર અભીમન્યુ વેરે આપું છું તે વિનંતી માન્ય કરશો.

ધર્મરાજા—રાજા, તેમાં તારો દોષ નથી. અમારા કર્મને દોષે અમે તમારી નોકરી બળવી હતી. હવે આજે અમે એ દુષ્પથી મૂક્ત થવાથી ધણા આનંદની સાથે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની સ્તુતી કરી દર્શનનો લાભ લઇએ.

પાંચે પાંડવો } —[નાથ કેસે ગજકો બંધ છુડાયો—એ રાહ.]
તથા કૌવદો }

પ્રભુ કૃપા કર વું સેવકપર સારી, ખરી આશ અમેને તો તારી.
૨૬.

વત્રવાસુનાં વર્ષ વઢવવા, પ્રપંચ ફૂંધાધન ભારી;

પડતો પીડાઓ પ્રાણને નડતી, તૂળ કૃપાથી નિવારો પ્રભુ.
સંકટમાં પ્રભુ સ્થાયી જણાણો. વિપતી વડી તેં વિદારી;
તેમ મુણી સહુ સેવક અરજ, મેઢેર કરોને મુરારો. પ્રભુ.
આજ અમો સહુ દુઃખથી છૂટયા; આવે આનંદ અપારો;
માટે સ્થળ જળ વ્યાપક સ્વામી, દર્શ દીપોને પધારી. પ્રભુ.

[મરડે ચડીને કૃષ્ણ ભગવાન પધારે છે. પાંડવો તથા
કચેરીના સર્વે માણસો નમન કરે છે.]

કૃષ્ણ ભગવાન—અહો પાંડવો, આ ટાણે માઈ કેમ સ્મરણ કરવું
પડ્યું ? જે કારણ હોય તે કહો.

પાંડવો—મહારાજ, અમારાં વનવાસનાં તેર વર્ષ આજ પુરાં
થયાં છે માટે હવે અમારે શી રીતે કરવું તે વિષે આપની
સલાહ લેવાનેજ સમર્થ છે.

કૃષ્ણ ભગવાન—પાંડવો, હું હસ્તીનાપુરે જઈ તમોને તમાઈ
રાજ સોંપાવવા કૌરવને સમજાવીશ; છતાં જો તહો સમ-
જે તો પછી તમારે તેમનાથી મારી આજ્ઞા લઈ લડાઈ
કરવી. માટે મારા હસ્તીનાપુરથી આવતાં લગી તમે
અહાંયાં રહો.

[અંતરધ્યાન થાય છે.]

સર્વપાત્રો—[શ્રી જગતપતી, પ્રભુ આપ સન્મતો—એ રાહ.]

સુણો સહુ જનો, વિનંતી આ તમો;

વદીયે વિનય સાથ, આપ અગ્રમાં અમો.

પુરવે પાંડવ થ્યા મહા બળીયા, ભર્ત બૂમી મોઝાર;

તેઓ એ પણ સંકટ સર્વે, શોભ્યાં પારા વાર. સુણો०

શ્રીમંત ધીમંત સર્વે જ્ઞાતા, બેપરવા બળવંત;

સંકટ સમય ધીરજ ધારી, વાર્યો દુષ્ણ અનંત. સુણો०

સમજી હતા તો સમયો વર્તી, ચાલ્યા તેઓ જેમ;

તેમ સંકટ કંઈ સાર પડે તો, સમયો વર્તે તેમ. સુણો०

જૂલ્યા જગતમાં ઘણા ભાઇયો, છોટા મોટા પૂર;

જે રસ્તેથી જૂલ્યા લાગે, તજશે તેજ જરૂર. સુણો०

પાંડવમાં શ્રેષ્ઠ શ્રી ધર્મ, રાજ રગડા જીવાર;

તેને પ્રતાપે કંઈ એક મુદત, રખાયા થઈ જીવાર. સુણો०

એવી રીતે અનેક જૂલ્યા, જેથી મૂજ મહેરયાન;

તેહ તપાશી તેવું કરવા, ધરતા નહીં કંઈ ધ્યાન. સુણો०

સત્ય રૂપી શમશેર ગ્રહી, વળી ધર્મની બાંધી ઢાલ;

સંસાર સાગર નાગર તરવા બોશો ખૂબ નખ્યાલ. સુણો.

દ્રૌપદીના સતથી સંતોષી, સાક્ષી સુરજની ગ્લાય;

છશ પ્રતાપે આવી મળ્યાથી માર્યો કીચકરાય. સુણો०

ધર્મની ઢાલે પામી બેઠા, જીવ્યો પદ પ્રભુનું આસ.

નરસી, વૃલસી મીરાં કબીરાં, સુંદર, સુંદરદાસ સુણો०

સતીયા સત રાખો રામૈયો, શાને સત નહીં સાય;

સત સાહીત વીણુ કામ કરેલા, અંતે અવળાં થાય. સુણો.
 બદ ધાનતથી બગડે ભાઈ, બુદ્ધી શુદ્ધી આપ;
 માતે કમાતે મરશો ને વળી, રે'શે સાર પર પાપ. સુણો.
 કરે કીચકના કામાતું ફળ, જાણી કરશો ખ્યાલ;
 રિંદી સિંદી સર્વે હતી પણ થયો અંતે બેહાલ. સુણો.
 જીએ અમારો સીયો રાણો, હાલામણનો બાપ;
 હાય હાય ધુમલી વણસાડયું, સાર પર ઉભો શ્રાપ. સુણો.
 કુમત કરી ન કરશો કાંઈ, કુડાં કુડાં કામ;
 બદલે માર પડે બહુ ભારી, લેશે લેખું રામ. સુણો.
 “અમૃત” વાણી ઉરમાં આણી કહી છે “કાળીદાસ;
 ક્ષમા કરો સહુ સાહેબ શાણા, કથું મતિ ગતિ પ્રકાશ. સુણો.

અગાઉથી આશ્રય આપનારાઓનાં નામ.

પૌરજાંદર.

- ૧૦૦ નામદાર કુમાર શ્રી આવર્સીદાસ સાહેબ.
 ૩૦ બા શ્રી સુંદરબા.
 ૨૦ બા શ્રી જાક્ષીમા.
 ૨ ખવાસ જેઠા ગોવિંદ.
 ૨ તુરમમદ યુત્તામમદ, સ્વાર.
 ૧ ઠકર. ડાસા રાઘવજી.
 ૧ ઠા. લાધા નાનજી.
 ૧ શેઠ. આધવજી પ્રેમજી.
 ૧ શેઠ. રણછોડદાસ રામજી.
 ૧ કુંડાળીયા વશનજી અંબાશંકર.
 ૧ પોકરણા કપુ વશનજી.
 ૧ ઠ. રણછોડ ગાંગજી. સ્ટેટ લાઇબ્રેરીયન.
 ૧ દેશાધ. નાનજી ગોકળજી, લાઇબ્રેરી.
 ૧ ઠ. મુરારજી જીવરાજ.
 ૧ બક્ષમીશંકર મુરારજી, માસ્તર.
 ૧ સોની. હંસરાજ દલા.
 ૧ નથુ ગીગા, ધડીયાળા.
 ૧ સોની. ત્રીભુવન જીતશી.
 ૧ કલ્યાણજી વંદ્રાવન માસ્તર.
 ૧ ઠ. વરાનજી મુળજી.
 ૧ ખત્રી. જીતશી વજ્રબજી, સોનેચી.
 ૧ વિપ્ર. મયાશંકર મોતીરામ.
 ૧ રૂઢનાથજી આત્મારામ ગોવાળ.
 ૧ જેશંકર આત્મારામ ગોવાળ.

- ૧ ઠ. પરમાનંદ ખીમજી.
 ૧ વિપ્ર. લીલાધર કડવા.
 ૧ સાધુ અયોધ્યાદાસ બિહારીદાસ.
 ૧ ખવાસ કાળા અજ્ઞ, સ્વાર.
 ૧ ખવાસ આણંદ દામોદર, વિરપુર દરબારના હજીરી.
 ૧ ખવાસ. હીરજી ગોડજી, હજીરી.
 ૧ ખવાસ. ઝોધડ પમા, હજીરી.
 ૧ ખવાસ. ગોવિંદ લધા.
 ૧ ગાંધી. રતનજી ઉકા.
 ૧ ખવાસ. દેવા વાલા.
 ૧ રા. રણછોડદાસ ગોવિંદદાસ.
 ૧ શેઠ. લાલજી ઝોધવજી.
 ૧ શેઠ. કાળીદાસ વશનજી.
 ૧ શેઠ. હરીદાસ હીરજી.
 ૧ શેઠ. જવેરચંદ ઈંદ્રજી.
 ૧ શેઠ. હીરાચંદ ગલાલચંદ.
 ૧ વિપ્ર. કામિશ્વર હરીશંકર.
 ૧ બાવા. કહાનદાસ બાલકદાસ.
 ૧ પીતાંબર સુંદરજી, નાઇ.
 ૧ ખત્રી. અબ્દલ અજ્ઞ.
 ૧ કાનજી નથુ, પટેલ.
 ૧ કુંડોળીયા. વિધનાથ બવાનીશંકર.
 ૨ ખવાસ. લાધા મહાવા. એરડા.
 ૧ ઠ. કેશવજી મુળજી.
 ૧ સોની. લાલજી જોડા.
 ૧ ઠ. લાલજી બીમજી.
 ૧ ઠ. મંગળજી સ્ત્રીણા.

૧ ક્ષત્રી. જોડા રામજી.

છાંપા.

૧ જોડવા. પુંજીજી ગોવાભાઈ, પોરબંદર ભાગાત.

૧ ડ. હરજી દામજી.

અમરાપુર સેતાનુ.

૨ રા. રા. શંકરલાલ અનોપરામ, અ. કામદાર.

૧ વિપ્ર. વજેશંકર ડાહ્યાભાઈ.

૧ વ્યાસ. લાધા જાદવજી.

ધ્રાક્ષા.

૧ શેઠ. દેવકરજી મુળજી, બંધીયા ભાગદાર.

૧ શેઠ. કાળીદાસ દેવજી, બંધીયા ભાગદાર.

ગોસા.

૧ જોડવા. કનુભાઈ મોટાભાઈ.

૧ જોડવા. જસાજી દેશલજી.

નવી બંદર.

૧ સોની. પ્રાગજી મીડા.

૧ દેવશંકર ગણપત.

ગરેજ.

૧ ડ. મીડા પ્રધાન.

બોખીરા.

૧ ડ. ડાહ્યા દામજી.

કુતીયાણા.

૧ સોની. પુરુષોત્તમ સુંદરજી.

ઉપલેટા.

- ૧ મ. મોતીચંદ કુસવળ, મુખ્તીયાર વકીલ.

આદન.

- ૧ ડ. વસનળ વત્સરાજ.

જામનગર.

- ૧ ખવાસ. દેસળ આણુદ.

- ૧ ભટ. ત્રીકુમળ રામકૃષ્ણ.

ખીલેથર.

- ૧ મહંત ગંગાધર.

ધોરાજી.

- ૧ રૂગતાય સુંદરળ રહેવાશી ભાગાવદર.

- ૧ મહંત મંગળદાસ.

- ૧ સુતાર. મનળ પ્રાગળ મીસ્ત્રી.

જામ કડોરડા.

- ૧ ડા. શામળ હરીદાસ.

માલીયા થઇને અમરાપુર.

- ૧ ભટ. ગોવીંદળ જ્ઞેશંકર.

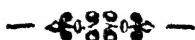
મદ્રાસ ળંદર.

- ૧ શા. પરમાણુંદાસ ગોવીંદદાસ.

- ૧ ડ. ઓધવળ દયાળળ.

- ૧ ડ. બીમળ નરસી.

- ૧ ખવાસ ઝીણા મુર.

સૂચના.

નીચે લખી યુક્તે અમારા તરફથી વેચાતી મળશે. મળે
જેમને જોઈયે તેણે અમોને લખવું એટલે છપાયેથી મોકલી
આપવામાં આવશે.

અગાઉથી નામ ભરનારને.

પાછળથી.

વૈરાટપાંચાળી ઉર્ફે દ્રોપદી

કુ:ખદર્શક નાટક..... ૦-૦-૦

૦-૬-૦

દ્રોપદી ચીરાકર્ણણ..... ૦-૦-૦

૦-૦-૯

પોરબંદર વર્ણન..... ૦ ૦-૦

૦-૩-૦

બીલેશ્વર આખ્યાન ૦-૦-૦

૦-૩-૦

હરશદ હેવાલ ૦-૦-૦

૦-૨-૬

પ્રતાપ દ્રશ્ય નાટક..... ૦-૦-૦

૧-૦-૦

હાલમણુ જેડવો..... ૧-૦-૦

૧-૪-૦

ઉસ્તાદે ઉરફુ ૧-૦-૦

૧-૪-૦

ખરો કીમયો અથવા ખેતી

નું પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૧ લો... ૧-૦-૦

૧-૮-૦

બાહર ગામવાળાને પોસ્ટેજના અરથો આનો જ્યાદા!
જેસંશે એક આનાની અંદરની યુક્તિ પોસ્ટેજ નહીં લેવામાં આવે.
પણ તે દશ કિપરાંત મંગાવેલી હશે તેા મોકલવામાં આવશે.

તા. ૬ સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૯૦.

ડૉ. પોરબંદર, નવા નાગરવાડે.

અમૃતલાલ વિ. વ્રજદાસ.

કર્તા.

